

Jelige: Büntetni vagy javítani?

JAVÍTÓINTÉZETI NEVELÉS
MA ÉS TEGNAP
-
NÁLUNK ÉS MÁSOKNÁL

Tartalomjegyzék

<i>Előszó</i>	5
---------------------	---

I. FEJEZET

A JAVÍTÓINTÉZETEKRE VONATKOZÓ SZABÁLYOZÁS MA ÉS TEGNAP

1. Bevezetés	6
2. Az első gondolat	7
3. Az átmeneti időszak.....	8
4. A Csemegi-kódex	9
5. Az I. Büntetőnovella.....	11
6. Az 1913. évi VII. törvénycikk	12
7. A tanácsköztársaság időszaka.....	14
8. Két világháború közötti időszak és a szocializmus rendelkezései	14
9. A rendszerváltás utáni időszak	17
10. A még hatályos szabályozás rendszere.....	18
11. Az új Btk.....	20
12. Összegzés	22

II. FEJEZET

NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

1. Bevezetés	24
2. Az angolszász megoldásokat választó országok	25
2.1. Nagy-Britannia	25
2.2. Benelux-államok	28
2.3. Skandináv országok.....	30
3. A jóléti rendszer hívei	31
3.1. Németország.....	31
3.2. Franciaország	33
4. Összegzés	34

III. FEJEZET

AZ ÍTÉLKEZÉSI GYAKORLAT

1. Jogforrások	36
1.1. Hazai jogforrások	37
1.2. Nemzetközi jogforrások	38
2. A hazai gyakorlat	38
2.1. A vizsgálat körülményei.....	38
2.2. A vizsgálat következtetései	39
2.3. Összegzés	42
<i>Befejezés</i>	43
Irodalomjegyzék.....	45

*„Ha a gyereket folyton bírálják, a lenézést tanulja.
Ha a gyerek folyton gyűlöletben él, a háborút
tanulja. Ha a gyereket mindig gúnyolják, a
félénkséget tanulja. Ha a gyereket folyton
megszégyenítik, a büntudatot tanulja. Ha a
gyereket tolerancia veszi körül, a türelmet tanulja.
Ha a gyereket folyvást biztatják, a bizalmat
tanulja. Ha a gyerek teljesítményét elismerik, a
megbecsülést tanulja. Ha a gyerek jórészt
helyesléssel találkozik, önmaga szeretetét tanulja.
Ha a gyereket elfogadják, és barátságos légkörben
él, megtanulja
szeretni a világot. A gyerekek azt élik, amit
tanulnak!”*

Robert Fisher

Előszó

A fiatalok igazságszolgáltatási rendszere aktuális téma ma is, nemcsak Magyarországon, hanem az egész világon. Időnként fel-felüti fejét olyan hír, amely fiatalok által elkövetett bűncselekményekről tudósít, és amely országos botrányt vált ki. Gondoljunk csak a Blaha Lujza téren szurkáló 12 éves fiúra, a kaposvári vagy a soproni gyilkos gimnazistákra. Ezen események után fellángolnak a viták a büntethetőségi korhatárról, a szankciókról. A legtöbb ország azzal a kettős, ellentétben álló felfogás kiegyenlítésével küzd, hogyan büntessünk úgy, hogy közben neveljünk is, lévén szó fiatalokról.

A dolgozat témájának gondolatát az adta, hogy 2011 novemberében volt szerencsém látogatást tenni hazánk egyik javítóintézetében. Míg kint várakoztunk, megpróbáltam elképzelni, milyen lehet az élet itt bent... Nem tűnt túl barátságosnak. Az épületet három kerítés veszi körül, tetejükön a jellegzetes, körkörös szögesdróttal. A bejutás sem egyszerű, hasonlóan a felnőttek számára fenntartott büntetés-végrehajtási intézetekhez ún. zsilip-rendszer működik: amíg nem záródik be az egyik ajtó, addig nem nyílik ki a másik. Nos, ehhez képest bent iskolai, kollégiumi légkör várt valóságos műalkotásokkal, amelyeket az elítéltek készítettek, barátságos szobákkal, ahol aranyhalat nevelgetnek a fiatalok. Akkor jöttem rá, hogy ez a kettősség nemcsak a rendszerben található meg, hanem ott húzódik ezekben a fiatalokban is. Gyakran súlyos bűncselekményeket elkövetett bűnözőkről beszélünk, ugyanakkor 18 éven aluli gyerekekről.

Az oka annak, hogy ezt a témát választottam, mert rendkívül érdekesnek tartottam, hogyan küzdenek meg különböző államok és korok a fiatal bűnözők problémáival. Elsősorban az olyan nevelő célzattal létrejött intézeteket vizsgáltam meg, mint a javítóintézetek, ill. ehhez hasonlatos más intézmények.

I. fejezet

A javítóintézetekre vonatkozó szabályozás ma és tegnap

1. Bevezetés

A javítóintézeti nevelés egyik előzményének tekinthetjük a szabadságvesztés büntetés uralkodóvá válását. A javítóintézetek gondolata Magyarországon a XIX. században jelent meg először. Korábban fiatakorúakra vonatkozó külön rendelkezésekkel nem találkozhatunk, hiszen még egységes büntetőjogról sem beszélhetünk évszázadokig.¹ A büntetőjog partikuláris volt, és alapvetően szokásokra épült. Míg az egyik vármegyében ugyanazt a magatartást pénzbüntetéssel szankcionálták, addig a másikon halálbüntetéssel.² Ráadásul eltérő véleménye volt a bírának az életkorról is. Egyrészt nem voltak nyilvántartások, így a gyermekek életkorát szemrevételezéssel állapították meg, másrészt a bírák bizonytalanok voltak, enyhítő vagy súlyosító körülménynek ítélik-e meg az elkövető életkorát. Ezt inkább a bűncselekmény súlyához képest próbálták megállapítani.³ Ezen kívül nem volt jellemző a szabadságvesztés büntetése sem. Bár börtönök és fogdák léteztek, de kis számban és bennük embertelen körülmények uralkodtak. A nemesség megváltotta büntetését pénzzel, a jobbágyságra pedig szükség volt a földeken, így kerültek előtérbe a testi és megszégyenítő, a nemességnél a vagyoni büntetések.

A szabadságvesztés-büntetés a XVI-XVIII. században jelent meg a nyugat-európai országokban, a börtönügyben az áttörés mégis a XVIII-XIX. századra tehető. Magyarországon először III. Károly rendelte el a vérfertőzés bűncselekményét szabadságvesztéssel büntetni 1723-ban. Ennek ellenére Magyarországon az első börtön felállítására 1772-ben került sor Szempcen.^{4,5}

¹ Egyébként a felnőttektől eltérő, a fiatakorúakra vonatkozó büntetőjogi rendelkezések gondolata már az 1795-ös büntetőtörvénykönyv tervezetének készítésénél felmerült Magyarországon, de később nem foglalkoztak ezzel a kérdéssel. (VÓKÓ György: *Magyar büntetés-végrehajtási jog*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2009. 292. o.)

² MEZEY Barna: *Magyar jogtörténet*, Osiris Kiadó, Budapest, 2007. 303. o.

³ MEZEY (2007): i.m., 288. o.

⁴ A szempci fenytőházat egyébként holland és észak-német dologházak mintájára hozták létre, amelyen érződött az osztrák szemlélet hatása is. Már a kezdetektől életfogytiglani szabadságvesztés-büntetéssel büntetett bűnelkövetőkkel töltötték fel az intézetet.

A szabadságvesztés-büntetést középpontba állító büntetőjogi szemlélet egyre több országban terjedt el a XVIII. század második felében. Csökkent a halálbüntetések száma, ugyanakkor növekedett a szabadságvesztés jelentősége.

2. Az első gondolat

A polgári forradalmak kora meghozta a büntetőjog átfogó kodifikációját. Európa országaiban megjelent a büntetőjog egységesítése iránti igény, így sorra születtek a büntetőtörvénykönyvek. Ugyanakkor a büntetőjog humanizálását is célul tűzték ki a kor társadalmi. Különböző elméletek láttak napvilágot a büntetések kiszabásáról és a végrehajtás módjairól, de abban egyetértettek az elméletek képviselői, hogy a feudalizmus igazságtalan, önkényes, rendi különbségekre épülő rendszerét megszüntetni, a halálbüntetést prioritásától megfosztani szükséges. Így vált uralkodóvá a szabadságvesztés, mint büntetési nem.

A büntetőjog kodifikációja terén Magyarország jelentős lemaradást mutatott, a büntetés-végrehajtási jog még ennél is rosszabb képet festett, az osztrákok pedig igyekeztek saját törvénykönyveiket ráerőszakolni az országra a jog minden területén.

A reformkorban a számos újító törekvésből a büntetés-végrehajtás sem maradt ki. A fogházjavító mozgalomnak egyre több híve lett, és ennek köszönhetően politikai síkon is megjelent az újítás gondolata. Ezután a diéta komolyan elkezdett foglalkozni a börtönügy reformjával. Az 1840-es országgyűlés ennek érdekében pedig választmányt küldött ki.⁶

A magyar javítóintézetek története a börtönügyi javaslattal kezdődött el, ugyanis a javaslat tárgyalásakor volt olyan indítvány, mely szerint javító iskolákat kellene felállítani a kerületi börtönök mellé a 16 éven aluli elkövetők nevelésére.^{7,8} Végül a börtönügyi javaslat ugyan

⁵ MEZEY Barna: *Millenniumi visszatekintés. A magyar büntetés-végrehajtás történetének modernizációs csomópontjai*, Börtönügyi Szemle, 4./2000. 70-78. o.

⁶ „Ezen választmány, tekintetbe vévén a külföld jelesebb büntető s javító börtöneinek elrendezését, javaslatot készítsen az Ország különös körülményeihez képest azon rendszernek legcélszerűsabb módon mi alakban lehet alkalmazása - az e végből szükséges fogházaknak hol, mennyi számban s mi módon felállítása - azoknak felállítására, belső igazgatására s fentartására megkívántató költségeknek a lehetőségig közelítő kiszámítása felől, s az iránt is, hogy azon költségek honnan fedeztessenek? (...)” (1840. évi V. törvénycikk a büntető- s javító-rendszer kidolgozására országos választmányt küldet ki (1.§))

⁷ „Indítvány tétetvén, hogy a kerületi börtönökkel 'javító iskola' név alatt olyan intézet kapcsolassék össze, melyben a fiatal, talán 16 éven alól levő bűnösök külön, az intézet nevének megfelelő bánásmód mellett,

nem tartalmazott javítóintézetekről szóló rendelkezést, a gondolat mindenképp haladó szemléletre utalt.⁹ Sajnos a javaslat királyi szentesítés hiányában megbukott, és vele a mozgalom is. Végtelen kár, – mondja Finkey Ferenc – „*hogy ezt a kitűnő munkálatot, mely a magyar börtönügyet egycsapásra Európa egyik legjelesebben kiépített rendszerére emelte volna, a bécsi Udvari Kancellária szűkkeblűsége nem engedte törvényerőre jutni.*”¹⁰ Így a fiatakorúak bűncselekményeit továbbra is a helyi gyakorlat alapján ítélték meg.

3. Az átmeneti időszak

A szabadságharc bukása után bevezették hazánkban az osztrák büntetőtörvénykönyvet (1852.), amely 1861-ig volt hatályban. Ez a törvénykönyv már tartalmazott eltérő rendelkezéseket a fiatakorúakra nézve. Ez az első megjelenési formája Magyarországon a fiatakorúak büntetőjogának. A törvény olyan rendelkezéseket fogalmazott meg, mint pl. „könnyűvas” alkalmazása 14 és 18 év közöttiek esetén, vagy 20 év alatti fiatalokat nem lehetett halálra és életfogytig tartó börtönbüntetésre ítélni, azonban külön intézmények a fiatakorúak számára még itt sem jelentek meg.

A magyar joggyakorlatot az Országbírói Értekezlet állította helyre 1861-ben, és megfogalmazódott az igény egy egységes büntetőtörvénykönyv megalkotása iránt is.

tanítassanak:(...)”. Emellett pedig már megjelenik a nevelési célzat is: „ (...) abban mindazonáltal egyetértett az egész országos választmány, hogy ha valahol, úgy a fiatal korúaknál a javítási célnak egyensúlyban kell állnia a fenytékivel, s ennél fogva arra utasított az alválasztmány: nyilatkozzék az iránt is, hogy a javítási és tanító elem mikép egyesíttessék.”

⁸ FAYER László: *Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye*, I. rész, Budapest, 1896. 117. old.

⁹ KÉTELY Sándor: *Az 1843. évi magyar büntetőjogi javaslat szerepe a magyar börtönügyben*, Magyar Jövő Nyomdaüzem és Lapkiadó Vállalat, Miskolc, 1925. 3-11. o. (Idézi: TÓTH Péter: *Amerikai hatások a magyar jogtörténetben*, Évfolyamdolgozat, Budapest, 2011. 20. o. (megjelent: Jogi Fórum 2011. jún. 9-én: <http://www.jogiforum.hu/publikaciok/416> - utolsó lekérdezés: 2012. május 5.)

¹⁰ FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőperjogi tudomány háromszázados fejlődéstörténete 1619-1914*, Sárospatak, 1948. (A Jogászok a Kultúráért Alapítvány, 2000. 31. o.) (Idézi: KAPA-CZENCZER Orsolya: *Fiatakorúak reszocializációs nevelése a szabadságvesztés büntetés alatt*, Doktori értekezés, Budapest, 2008. 225. o.)

4. A Csemegi-kódex¹¹

Az első magyar büntetőtörvénykönyvünk megkésve, de 1878-ban elfogadásra került. A Csemegi-kódex alapvetően a klasszikus iskola jegyeit hordozta magán.¹² Középpontjában a cselekvés állt, az elkövető személye a bűncselekmény megítélése során semmilyen befolyással nem bírhat. E gondolatot a feudalizmus társadalmi megkülönböztetésekre épülő büntetőjogától való teljes elhatárolódás alapozta meg a klasszicistáknál. Így kerülhetett sor arra, hogy a Csemegi-kódex a fiatalokúakra nézve külön szabályozást nem tartalmazott. A rendelkezések lényegében azonosak voltak a felnőtt elkövetőkre vonatkozó szabályokkal. A 12-16 éves fiatalokra ugyan enyhébb szabadságvesztés-büntetési nemek voltak alkalmazandók, de a felnőttekkel egy intézetben, bár tőlük elkülönítve kerültek végrehajtásra a büntetések. A 16 éven felüliek azonban semmilyen megkülönböztetésben nem részesültek.¹³ Egy új jogintézmény, a javítóintézeti nevelés viszont már megfogalmazásra került benne. Az intézeti nevelés angol és amerikai gyakorlat hatására terjedt el Európában. Az Európa-szerte átvett modell az amerikai Reformatory rendszere volt.^{14,15}

A kódex már a VII. fejezetben¹⁶ is megemlíti a gyermekkorúak és fiatalokúak megítélését. E szerint, aki a bűncselekmény elkövetésekor 12. életévét nem töltötte be, az nem volt büntethető. Aki 12. életévét már betöltötte, de a 16.-at még nem, „*ha cselekménye bűnösségének felismerésére szükséges belátással nem bírt, azon cselekményekért büntetés alá nem vehető*”, viszont javítóintézetbe elhelyezhető, de 20 éves korától tovább nem tartható ott. A törvénykönyv szerint a bíróság a fogházra ítélte, de 20. életévét be nem töltött fiatalot „*javitások czéljából*” 6 hónapot meg nem haladó időtartamra javítóintézetbe rendelheti. Ha a bíróság ítéletében ezt nem rendelné el, de a „*javítás tekintetéből czélszerűnek mutatkoznék*”, a felügyelő bizottság javaslatára az igazságügyi miniszter is elrendelheti.

A Csemegi-kódex rendelkezett tehát a javítóintézetek felállításáról, de az intézetek szervezetéről és működéséről nem. A javítóintézetek létrehozása előtt azonban el kellett dönteni, milyen szellemben kerüljön sor a felállításra. Felvetődött több európai ország mintája

¹¹ 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről

¹² Lásd: törvény előtti egyenlőség, nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege elvei, indeterminizmus, tett-büntetőjogi felfogás.

¹³ LŐRINCZ József: *A fiatalokúak büntetés-végrehajtása a XX. század első felében*, Börtönügyi Szemle, 2./2002. 57. o.

¹⁴ Az intézetekbe a 16 és 30 év közötti elítélteket utalták be megjavításuk végett.

¹⁵ FINKEY Ferenc: *A fiatalokúak büntetőjoga Észak-Amerikában*, Athenaeum, Budapest, 1943. 200. o.

¹⁶ Csemegi-kódex VII. fejezet A beszámítást kizáró vagy enyhítő okok

is. Ilyen volt pl. a svájci rendszer, amelyet azonban laza felügyelete miatt alkalmatlannak tartottak; ott volt még az olasz és a francia példa, ahol az intézetek katonai fegyelemben működtek, de elvetették a német mintát is, ahol a nevelők szerzetes módjára éltek. Végül úgy döntöttek, családi szellemben kívánják nevelni a fiatal elkövetőket.¹⁷

Ilyen szemléletben került sor 1884-ben az első javítóintézet felállítására Aszódon, majd 1886-ban Kolozsváron, 1890-ben Rákospalotán, 1895-ben Székesfehérvárott és 1905-ben Kassán további intézményeket állítottak fel. Az öt intézet közel 1000 elítéltet volt képes befogadni, ezzel szemben a fiatal elkövetők számát ekkoriban 8000-10.000 közé tették. Az elhelyezési problémák akkor jelentkeztek különösen, amikor a szülők vagy gyám kérelmére olyan gyermekeket is befogadtak, akiknél hosszabb kényszernevelés volt indokolt.¹⁸

A javítóintézetek az Igazságügyi Minisztérium felügyelete alatt álltak, élükön az igazgatóval. Az intézeti működéssel kapcsolatos kérdéseket a házi tanács hozta meg. Lefektetésre kerültek a Királyi Javítóintézetek Alapszabályai, amelyben kiemelték, hogy *„a javítóintézetek igazgatója és felügyelő személyzete sohase tévessze szem elől azt, hogy az intézet nem büntetés végrehajtására rendelt hely, s hogy ennél fogva az ifjak nem bűnhődés, hanem elhanyagolt vagy megromlott erkölcsök megjavítására és fejlesztése végett vannak felügyeletükre és őrizetükre bízva.”*

A fiatal elkövetők családi rendszerben nevelkedtek az intézetekben. Az elítéltet olyan családba osztották be, amely *„életkorának és erkölcsi állapotának”* leginkább megfelelt. A családot a családfő vezette, aki természetesen pedagógus volt.¹⁹ Az Alapszabályok kiemelték a vallási és iskolai oktatás, a fegyelemre és munkára szoktatás fontosságát is.²⁰

¹⁷ <http://www.aszod-afi.hu/intezettortenet.html> (utolsó lekérdezés: 2012. május 5.)

¹⁸ LŐRINCZ (2002.) i.m., 57. o.

¹⁹ Fiúknál okleveles polgári iskolai tanító, lányoknál okleveles elemi népiskolai tanítónő. (KABÓDI Csaba-LŐRINCZ József- MEZEY Barna: *Büntetéstan alapfogalmak*, Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005. 164. o.)

²⁰ LŐRINCZ József: *A „nevelés-gondolat” a XX. századi hazai börtönügyben- jogászai szemmel*, Börtönügyi Szemle, 3./2006. 1. o.

5. Az I. büntetőnovella²¹

A Csemegi-kódexet komoly bírálatok érték többek között a fiatalokúakra vonatkozó rendelkezések hiánya miatt. Balogh Jenő szerint a javítóintézetekben eltöltött 6 hónap rendkívül kevés ahhoz, hogy kedvező hatást lehessen elérni a fiatalokúaknál. Szabó András ugyanakkor megvédi a törvénykönyvet. Szerinte természetes, hogy a Csemegi-kódex ekkor még nem foglalkozik mélyrehatóan a fiatalokú elkövetőkkel, hiszen a bűncselekmények 1-2%-át követték el csak fiatalokúak. Idővel azonban ez tömeges jelenséggé vált.²²

A Csemegi-kódex első nagyobb módosítása 1908-ban történt meg, amely Balogh Jenő nevéhez fűződik, és a szociológiai iskola eszmevilágát tükrözi. Az I. Büntetőnovella²³ bevezette a fiatalokúakra vonatkozó megkülönböztetett büntetőjogi szemléletet és jelentős szabályokat fogalmazott meg a javítóintézetekkel kapcsolatban is. A jogalkotó felismerte, hogy a fiatalok életkorúknál fogva értelmileg és erkölcsileg fejletlenek, és igencsak befolyásolhatók, ezért a novella mindenekelőtt a fiatalokúak nevelését helyezi előtérbe a megtorlással szemben. A szemléletváltást a miniszteri indoklás is tükrözi, amely a szabadságvesztéssel járó szankciókat végső esetben rendelte alkalmazni.^{24,25} Külön kiemelésre került, hogy a 15. életévet be nem töltött elkövetőkkel szemben fogházbüntetést a legsúlyosabb esetekben lehet kiszabni. Haladó szemléletre enged következtetni az a rendelkezés is, amely szerint fiatalokúnak a 12 és 18 év közötti elkövetők számítanak, ellentétben a korábbi 16 éves korhatárral.²⁶ A cél elsősorban az volt, hogy a fiatalok ne kövessenek el életük során több bűncselekményt. Ezt azonban nem elrettentéssel, hanem nevelésükkel kívánták elérni.

²¹ 1908. évi XXXVI. törvénycikk a büntetőtörvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról

²² SZABÓ Miklós Balázs: *A fiatalokúak büntetőjogának története Magyarországon*, Szakdolgozat, Debrecen, 2002. 5-6. o.

²³ 1908. évi XXXVI. tc. a büntetőtörvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról

²⁴ „(...) a fiatalokúak, akiknek erkölcsi romlása többnyire környezetük hatásának eredménye, lehetőleg megmentessenek a szabadságvesztés megőrző hatásától és a rövid tartamú közös elzárás rendszerint rontó hatásától”

²⁵ NAGY Ferenc: *A magyar büntetőjog általános része*, HVG-ORAC, Budapest, 2010. 411. o.

²⁶ Az életkor meghatározása komoly vitákat váltott ki, ugyanis ennek megállapítása során nemcsak jogi szempontokat vettek figyelembe, hanem pedagógiaiakat is a gyermektanulmányozási mozgalom hatására. Végül maradt a 12. életév, mint alsó korhatár. Az országgyűlés jegyzőkönyvéből kiderül, hogyan vélekedett erről Bródy Ernő: „Az első tervezet a 14-ik évhez kötötte ezt a korhatárt, azt mondván, hogy 14 éves koráig senki ellen bűnvád nem emelhető. Már most különböző tényezők befolyása folytán ez az első korhatár leszállított a 12-ik évre -Szerintem a törvényjavaslatnak ezen intézkedése nem helyes; jobb szerettem volna, ha a bűnözés alsó stádiuma a 14-ik évig büntetlenül marad.”

A folyamatok helytelen irányba haladásának megállítását leginkább a javítóintézeti nevelés kiszabásától várták, amely ekkorra széleskörű elismertséget vívott ki magának. A fiataalkori bűnözés elleni harc középpontjába ezt a jogintézményt kívánták állítani. Ez a várakozás azonban nem valósult meg.²⁷

A Novella szerint a bíróság akkor rendeli el a javítóintézeti nevelést, ha a fiataalkorú eddigi környezetében romlásnak volt kitéve, züllésnek indult, vagy értelmi, erkölcsi fejlődése érdekében szükséges, felismerve azt a tényt, hogy sok esetben a család vagy a környezet hatására, vagy annak működésének zavara miatt követnek el bűncselekményeket a fiatalok.

A bíróság határozatlan időre szabja ki a javítóintézeti nevelést, amely a kor „trendjének” felelt meg. A határozatlan időtartam célja az volt, hogy az elkövetőt ösztönözze a javulásra, ugyanis ez megrövidítette a szabadságvesztés idejét.

A Novella szól a kísérleti kihelyezés jogintézményéről. Ez azt jelentette, hogy ha a fiataalkorú legalább egy évet eltöltött az intézetben, és úgy ítélik meg, hogy a javulás útjára lépett, a felügyelő hatóság javaslatára az igazságügyi miniszter kétévi próbaidőre szabadon bocsáthatja. Amennyiben a próbaidő sikeresen eltelik, a szabadulás véglegessé válik. Szabályszegés esetén azonban a visszahelyezés is elrendelhető, feltéve, hogy az elkövető 21. életévét még nem töltötte be. A kísérleti kihelyezés ideje alatt gyermekvédelmi szervezet vagy erre a célra létrehozott hivatal felügyeli a fiataalkorú magatartását, gondoskodik az elhelyezéséről. Ha a szabályokat megszegi a kihelyezett, akkor értesítik a felügyelő hatóságot. A módosítás nyomán lehetőség van utólagos javítóintézeti nevelésre is. A bíróság ítéletében állapítja meg vagy utóbb a felügyelő hatóság javaslatára, hogy a fogházban büntetését letöltött fiatal javítóintézetbe kerüljön, ha ettől erkölcsi fejlődésének előrelépése várható.

Így egészült ki a Csemegi-kódex a fiataalkorúakra vonatkozó rendelkezésekkel.

6. Az 1913. évi VII. törvénycikk²⁸

A fiataalkorúak anyagi jogi büntetőjogának átalakítása után következett az eljárásjog. Több európai országhoz hasonlóan²⁹ a törvény felállította a fiataalkorúak bíróságát. A példát az

²⁷ LŐRINCZ (2002.) i.m., 58. o.

²⁸ 1913. évi tc. a fiataalkorúak bíróságáról

²⁹ pl.: Franciaország, Svájc, Belgium

angolszász Children's Court szolgáltatta a magyar jogalkotó számára.³⁰ Az igazságügyi miniszter minden bíróságra kijelölt egy bírót, aki a fiatalkorúak bírójává lett. A közvád képviselőjét pedig a fiatalkorúak ügyésze látta el. A bíróságok felállításának indoka, hogy szakítani kívántak a klasszikus iskola tettel arányos szemléletével, helyére a megelőzés került. A fiatalkorúak bíróságáról szóló törvénycikk (továbbiakban: Fb.) indoklásában kifejti: „Amint az új anyagi jogszabályok a fősúlyt a nevelésre fektetik, úgy az alaki jogszabályoknak sem feladata többé, hogy a bírót egy-egy vád tárgyává tett tényállás minden apró részletének felderítésére kötelezzék. A főcél itt a cselekménnyel való vonatkozásban az egyéniség megismerése.” Tehát a legfontosabb, hogy a bírót megismerje az elkövető körülményeit, és ennek megfelelően válassza ki a legjobb intézkedést.³¹

A bírók azonban nemcsak a fiatalkorúak bűncselekményeit és kihágásait ítélték meg, hanem megtették a szükséges intézkedéseket olyan elkövetők esetén, akik még nem töltötték be a 12. életévüket, ill. meghozták a szükséges óvó-, védőintézkedéseket egyéb kiskorúak tekintetében is, ha azok erkölcsi romlásnak vannak kitéve környezetükben, vagy züllésnek indultak, és még nem töltötték be 18. életévüket.

A pedagógiai szakirodalom üdvözölte az intézkedést, azonban aggódva figyelte akadozó működését. Ugyanis ez a típusú ítélezés más szemléletet és komoly pedagógiai, pszichológiai és szociális felkészültséget kívánt meg a bíraktól.³²

A törvény a javítóintézeti neveléssel és az utólagos javítóintézeti neveléssel kapcsolatban is megfogalmaz új szabályokat. A javítóintézeti nevelés végrehajtását az igazságügyi miniszter rendeli el a fiatalkorúak bírójának előterjesztésére. Ha az elrendelt javítóintézeti nevelést végrehajtani vagy végrehajtását folytatni nem kívánatos, a bíróság más intézkedést alkalmazhat helyette.

Ha a bíróság a fiatalkorú utólagos intézeti nevelését rendelte el, de a fogházban töltött idő alatt arra lehet következtetni, hogy teljesen megjavult, a felügyelő hatóság javaslatára el lehet tekinteni a végrehajtástól.

Ezzel a fiatalkorúak büntetőjoga részleteiben is kialakult a magyar büntetőjogban. A következő évtizedek változásai a történelmi események hatására következtek be, és gyakorlatilag lerombolták az addig felépített rendszert.

³⁰ SZABÓ: i.m., 16. o.

³¹ LŐRINCZ (2002.) i.m., 58. o.

³² KABÓDI-LŐRINCZ-MEZEY: i.m., 170. o.

7. A tanácsköztársaság időszaka

A tanácsköztársaság időszaka 1919. március 21-én kezdődött el, amely gyökeres változást hozott jogrendszerünk minden területén. Bár csak 1919. augusztus 1-jéig volt hatalmon a kommunista párt, átalakításra került a fiatalkorúak büntetőjoga is.

A büntetések helyett intézkedéseket alkalmaztak a fiatal elkövetőkkel szemben. A fiatalkorúak büntetőjogát eltörölték, helyére az „*igazságügyi gyermekvédelem*” lépett.³³ A fiatalok ügyeiben nem bírák jártak el, hanem gyermekbízottságok. A rendelet szerint: „(...) *a szociális nevelés eszköze többé nem a megtorlás, hanem a munkás életmódra való nevelés útján történő megelőzés*(...)”³⁴ A kommunista felfogás gyakorlatilag a diverzió³⁵ megoldásait alkalmazta, és ezzel egyesek szerint –bár furcsán hangzik- évtizedekkel megelőzte korát a fiatalkorúak büntetőjoga terén.

8. Két világháború közötti időszak és a szocializmus rendelkezései

A következő időszak vezetői nem kívántak jogfolytonosságot vállalni a tanácsköztársasággal, ezért minden rendelkezésüket válogatás nélkül hatályon kívül helyezték, és visszaállították az 1919. március 21-e előtti állapotot.

A '20-as években a fiatalkorúak büntetőjogának reformja megtorpanni látszott. A figyelem a politikai folyamatokra terelődött, és a pedagógiai központú igazságszolgáltatás háttérbe szorult. A fiatalokkal szemben többségében fogházbüntetést szabtak ki, és ezek 80%-a egy hónapnál rövidebb időtartamú volt. Ez az idő pedig alkalmatlan volt arra, hogy a fiatal elkövető erkölcsi felfogását megváltoztassa. A '20-as évek végétől nyilvánvalóvá vált, hogy az ítélezési gyakorlat eltávolodott a korábbi, nevelést középpontba helyező szemlélettől. A két világháború alatt a javítóintézetek háttérbe szorultak, jelentőségükből vesztek, a családi légkör eltűnt az intézetek falai közül, és előtérbe kerültek a represszív elemek.³⁶

³³ LŐRINCZ (2006.) i.m., 2. o.

³⁴ Forradalmi Kormányzótanács LXXII. számú rendelete

³⁵ A diverzió elterelést jelent, és az USA-ból származó fogalom. Elsősorban a bírói út elkerülését jelenti, de értünk alatta minden olyan intézkedést, amely az érdemi döntés meghozatalának elkerülését célozza a büntetőjogi felelősség kérdésében (pl.: mediáció). (FRECH Ágnes: *A fiatalkorúak bűnelkövetési tendenciái* (...), Család, Gyermek, Ifjúság, 1./2000. 4-6. o.)

³⁶ KAPA-CZENCZER: i.m., 235. o.

A második világháború után nem hozott jelentős változást a Budapesti Fiatalok Bíróságának felállításáról rendelkező törvény³⁷ sem. A jogszabály indoka, hogy létrejöjjön egy olyan különálló bírósági szervezet, amely kizárólag a fiatalok elkövetőivel foglalkozik a gyermekvédelem szellemében. Ez a rendelkezés utolsó kísérlete volt ennek a felfogásnak a megvalósítására, de az '50-es évek jogszabályváltozásai megakadályozták ezt.

A '40-es évek végén a büntetőjog anyagi és eljárásjogi szabályai átalakultak. A Csemegi-kódex Általános Részét eltörölték, és új jogszabályt alkottak.³⁸ Az I. Büntetőnovellát és a fiatalok bíróságáról szóló törvényt szintén hatályon kívül helyezték, és egy törvényerejű rendelet látott napvilágot.³⁹ Az Ftvr. érdekessége, hogy egyetlen jogszabályba tömörítette a fiatalokra vonatkozó anyagi és eljárásjogi rendelkezéseket. A korábbi modern szemléletűnek mondható fiatalok büntetőjogához képest a tvr. sok esetben visszalépést jelentett. A bíróságokat megfosztotta gyermekvédelmi szerepüktől, a gyermekvédelem végrehajtója a tanácsapparat lett, a bíróságok pedig a felelősségre vonás szervei. Ezen kívül lehetővé tette halálbüntetés kiszabását állam, béke- és emberiség elleni bűncselekmények minősített eseteire. Megszüntette az életkor szerinti különbségtételt a szabadságvesztés végrehajtása során. Az Ftvr. a fiatal elkövetők intézeti elhelyezésének két formáját szabályozta: a javító nevelést és a gyógypedagógiai intézeti elhelyezést. A gyógypedagógiai nevelés értelmi fogyatékos fiatalokkal szemben volt kiszabható. Határozatlan idejű volt, időtartamát az intézet vezetője állapította meg, de nem lehetett kevesebb, mint egy év. Javító nevelést és gyógypedagógiai nevelést 20. életévét betöltött fiatallal szemben nem lehetett alkalmazni.

Némi változást hozott Nagy Imre miniszterelnöksége alatt hozott új törvényerejű rendelet,⁴⁰ amely az Ftvr.-t módosította. Ismét előtérbe kerültek a nevelő intézkedések, bár nem olyan súllyal, mint korábban. Az Fn. két csoportra osztotta a fiatalokat: 12-14 és 14-18 év közöttiekre, és az előbbi korosztályba tartozó elkövetőkre nézve megtiltotta a büntetések alkalmazását. Mindettől függetlenül az elítélteket tulajdonképpen a tervgazdaság megvalósításának szolgálatába állították. Szükség volt az olcsó munkaerőre, nem nézve azt, hogy fiatalokról van-e szó vagy sem. A büntetés letöltésére kijelölt helyük megállapítása

³⁷ 1947. évi XXIX. törvény a fiatalok budapesti törvényszékéről

³⁸ 1950. évi II. törvény a büntetőtörvénykönyv általános részéről (továbbiakban: Bt.)

³⁹ 1951. évi 34. számú törvényerejű rendelet a fiatalok büntetőjogi és büntető eljárási rendelkezéseiről (továbbiakban: Ftvr.)

⁴⁰ 1954. évi 23. számú tvr. a fiatalok büntetőjogi rendelkezések módosításáról (továbbiakban: Fn.)

is attól függött, hol volt szükség munkaerőre, sőt attól a megoldástól sem riadtak vissza, hogy a fiatakorúak felnőtt elítéltekkel vannak összezárván, amelyet a korábbi időkben teljes mértékben elutasítottak. A javítóintézetekben korábban pedagógiai, pszichológiai szempontok, életkor, magatartás szerint osztották be a fiatalokat csoportokba. Ebben az időszakban azonban ez a rendszer megszűnt, az intézetekben a végzett munka jellege szerint történt a csoportra bontás.⁴¹

A szocialista Btk.⁴² több változást hozott a fiatakorúak büntetőjogában: visszatért a törvénykönyv a „*Baloghi hagyományokhoz*” és az intézkedéseket helyezte előtérbe a büntetésekkel szemben. A fiatakorúakra vonatkozó rendelkezéseket áthelyezték a büntetőtörvénykönyv Általános Részébe; fiatakorúnak pedig a 14-18 év közötti személyt tekintették.

A törvény szerint a fiatalokkal szemben alkalmazott intézkedések „*célja elsősorban annak előmozdítása, hogy a fiatakorú helyes irányba fejlődjék, és a társadalom hasznos tagjává váljék.*” A fiatal elkövetőkre a bíróság büntetést vagy intézkedést szabhatott ki. Büntetést akkor kellett megítélnie a bíróságnak, ha az intézkedés nem célravezető, vagy az elkövető az elbíráláskor már betöltötte a 18. életévét.

A nevelő intézkedések a következők voltak: bírói megrovás, próbára bocsátás, javítóintézeti nevelés. Javítóintézeti nevelést akkor rendelt el a bíróság, „*ha a fiatakorú eredményes nevelése csak intézeti elhelyezéssel biztosítható.*” Ezzel a jogalkotó a korábbi romlásnak vagy züllésnek indult kitélt kiszélesítette minden olyan esetre, amikor a bíróság úgy ítéli meg, hogy a fiatal fejlődése szempontjából a javítóintézeti nevelés indokolt lehet.

Az intézkedések közül a legszigorúbb a javítóintézeti nevelés volt, hiszen ez az egyetlen, amely szabadságelvonással járt. Az intézeti nevelés továbbra is határozatlan időtartamú maradt,⁴³ de legalább egy évig tartott. A törvénykönyv fenntartotta a kísérleti kihelyezést. Ha a fiatakorú legalább egy évet eltöltött az intézetben, „*és ezalatt megjavulásának jelét adta,*” a javítóintézet intézeti tanácsa elbocsátotta. Az elbocsátás ideje egy év, ha ez alatt a fiatakorú kifogástalanul viselkedett, az elbocsátás véglegessé vált.

⁴¹HEGEDŰS Judit: *Fiatakorú bűnelkövetők gyermekkoruk és a javítóintézetben töltött éveik pedagógiai vizsgálata*, Doktori disszertáció, Budapest, 2007. 43. o.

⁴² 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről

⁴³ A Btk.-ban már csak az egyetlen ilyen szankció volt.

Változást jelentett az a rendelkezés is, amely szerint, ha az elkövető betölti az intézetben a 18. életévét, akkor el kell bocsátani onnan, szemben a korábbi, talán helyesebben megállapított 21. életévvel.

Az 1978. évi Btk. rendszerében és tartalmában jelentős változást nem hozott. A nevelő intézkedések előtérbe helyezése a cél továbbra is, és köztük a javítóintézeti nevelés is elrendelhető. Ezzel kapcsolatban egyetlen változás említhető meg, hogy az intézetből a 19. életévét betöltött fiataalt el kell bocsátani.

9. A rendszerváltás utáni időszak

1989-től jelentős változások indultak el Magyarországon politikai, jogi és gazdasági szinten. A rendszerváltás után a bűnözés aránya megnövekedett, és ez alól a fiatalok bűnelkövetők sem voltak kivételek. Ugyanakkor a fiatalok büntetőjoga elmaradottnak mondható ebben az időben hazánkban, ezért mind a jogtudósok, mind a gyermekvédelem képviselői e terület megreformálását sürgették. A fiatal elkövetők büntetőjogának meghatározása azonban nem egyszerű kérdés, hiszen szociális szempontok is megjelennek e területen. Lévay Miklós és Nagy Ferenc fogalmazta meg a reformtörekvések határait. Hangsúlyozták, akárhogy szabályozzák ezt a területet, ennek büntetőjognak kell maradnia. Ha az elkövető kimerítette valamely bűncselekmény törvényi tényállását, akkor büntetőjogi felelősséggel tartozik, ugyanakkor a büntetőjogi beavatkozásnak a lehető legkisebb mértékűnek és még szükségesnek kell lennie a fiatal elkövetők esetén.

A Btk. 1993. évi módosítása⁴⁴ különösebben nem érintette a büntetőjog fiatalokra vonatkozó részét. A megreformálásra 1995-ig kellett várni, amely már a Gyermek Jogairól szóló ENSZ Egyezmény szellemében készült el, és kimondta, hogy fiatalokkal szemben szabadságelvonó büntetést csak legvégső esetben szabad alkalmazni.⁴⁵

A törvény megváltoztatta a javítóintézeti nevelés szabályait is. Ez volt az egyetlen olyan intézkedés, amely csak fiatalokra volt kiszabható, emellett ez a legsúlyosabb intézkedés is, hiszen szabadságelvonással járt. Jelentős módosítás, hogy az intézeti nevelés időtartama határozott idejűvé változott. Tartama egy évtől három évig terjedhetett.

⁴⁴ 1993. évi XVII. törvény a büntető jogszabályok módosításáról

⁴⁵ 1995. évi XLI. törvény a büntető jogszabályok módosításáról

Az ideiglenes elbocsátást a törvény továbbra is fenntartotta, és erről most már a bíróság döntött. Az ideiglenes elbocsátás akkor volt elrendelhető, ha a fiatalkorú legalább egy évet eltöltött az intézetben, a kiszabott időtartam felét eltöltötte, „és *alaposan feltehető, hogy az intézkedés célja további javítóintézeti nevelés nélkül is elérhető.*” Voltak olyan esetek, amikor a bíróságnak az ideiglenes elbocsátást meg kellett szüntetnie, és voltak olyanok, amikor a bíróság eldönthette, hogy megszűnteti-e az ideiglenes elbocsátást.

Ezen kívül az 1995. évi törvény lehetővé tette, hogy az előzetes letartóztatásba vett fiatalot javítóintézetben helyezték el.

Szabadságvesztés-büntetés és javítóintézeti nevelés találkozása esetén a szabadságvesztést kellett végrehajtani. Ha a bíróság több olyan javítóintézeti nevelést szabott ki, amelyeket még nem hajtottak végre, vagy folyamatosan hajtják végre, akkor egységes intézkedésként kellett elrendelnie az intézeti nevelést.

10. A még hatályos szabályozás rendszere

A fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezések továbbra is a Btk. Általános Részében találhatók. Fiatalkorú az, aki a bűncselekmény elkövetésekor 14. életévét már betöltötte, de a 18-at még nem. Fiatalkorúval szemben intézkedések és büntetések egyaránt alkalmazhatók. A jogalkotó pedig a büntetésekkel szemben az intézkedéseket kívánja előtérbe helyezni.

Büntetésként alkalmazható fiatalokkal szemben:

- határozott ideig tartó szabadságvesztés,
- közérdekű munka, pénzbüntetés,
- foglalkozástól eltiltás,
- járművezetéstől eltiltás és
- kiutasítás.

Mellékbüntetésként kiszabható:

- közügyektől eltiltás és
- kitiltás.

A szabadságvesztést fiatalkorúak börtönében vagy fiatalkorúak fogházában töltik le az elkövetők. Fegyház fokozat fiatalkorúak esetében nincs.

A fiatalkorúakra a következő intézkedések rendelhetők el:

- megrovás,
- próbára bocsátás,
- elkobzás,
- vagyonelkobzás,
- pártfogó felügyelet,
- javítóintézeti nevelés és
- kényszergyógykezelés.

A javítóintézeti nevelés csak fiatalkorúakkal szemben szabható ki. A bíróság akkor rendeli el, *„ha a fiatalkorú eredményes nevelése érdekében intézeti elhelyezése szükséges.”* A Btk. további szabályai megfelelnek a 1995. évi módosítás rendelkezéseinek.

Az intézeti végrehajtásról a büntetés-végrehajtási törvény rendelkezik.⁴⁶ A javítóintézetek rendtartásáról pedig egy miniszteri rendelet⁴⁷ szól, amely tartalmazza a javítóintézetek szervezeti és működési, valamint a végrehajtás rendjét.

A javítóintézetek az oktatásért felelős miniszter felügyelete és irányítása alatt állnak. Ez a tárca jelenleg a Nemzeti Erőforrás Minisztériumhoz tartozik. Az intézetek szervezeti és működési rendjét az általuk készített szervezeti és működési szabályzat határozza meg. Az intézetek belső életét a házirend szabályozza.

11. Az új Btk.

12.1. A tervezet⁴⁸

2012 februárjában nyilvánosságra került az új Btk. tervezete. A tervezet a fiatalkorúakra nézve a következő rendelkezéseket kívánja bevezetni:

A fiatalokra vonatkozó joganyag továbbra is az Általános Rész végén lenne található, az előterjesztő indoklása szerint hagyományok miatt. A büntethetőség alsó korhatárát 14. életévben állapítaná meg, a még hatályos Btk.-hoz hasonlóan.

⁴⁶ 1979. évi 11. tvr. a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról

⁴⁷ 30/1997. (X. 11.) NM rendelet a javítóintézetek rendtartásáról

⁴⁸ <http://www.kormany.hu/hu/kozigazgatasi-es-igazsagugyi-miniszterium/igazsagugyert-felelos-allamtitkarsag/hirek/elindul-az-uj-bunteto-torvenykonyv-tarsadalmi-egyeztetese/> Háttéranyagok (utolsó lekérdezés: 2012. március 23.)

A kiszabható büntetések és intézkedések célja lenne, hogy a fiatal helyes irányba fejlődjen, kiegészülve azzal, hogy szem előtt kellene tartani a szankció megválasztásakor a fiatalkorú nevelését és védelmét. Az indoklás szerint szabadságvesztést csak a legvégső esetben lenne szabad elrendelni, és az előterjesztés továbbra is a nevelés eszközeit helyezné előtérbe. Új büntetéseket és intézkedéseket is tervez az előterjesztő. A büntetések között újdonság lenne az elzárás és a sportrendezvény látogatásától való eltiltás, az intézkedések között a jóvátételi munka és az elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tétele. Mindegyik kiszabható lenne fiatalkorúval szemben is. Ezen kívül a kitiltás, mint korábbi mellékbüntetés, a büntetések között kerülne szabályozásra, így egyedüli mellékbüntetés a közügyektől eltiltás maradna. A javítóintézeti nevelés terén jelentős változás nem történne, viszont az intézetből való végleges elbocsátás korhatára, a 19. életév betöltése eltűnne.

12.2. A törvényjavaslat⁴⁹ és a 2012. évi C. törvény⁵⁰

A kormány az általa eszközölt változásokkal 2012. április 27-én nyújtotta be az új Btk. törvényjavaslatát az országgyűlés elé. A tervezethez képest változásokat figyelhetünk meg a Btk.-ban a társadalmi vita és a kormány hatására. Az egyik legjelentősebb változás, hogy a büntethetőség alsó korhatára (a 14. életév) alól a javaslat kivételt fogalmaz meg. Eszerint, aki a bűncselekmény elkövetésekor betöltötte a 12. életévét, és „*az elkövetéskor rendelkezett a bűncselekmény következményeinek felismeréséhez szükséges belátással*”, az emberölés, erős felindulásban elkövetett emberölés és testi sértés súlyosabb eseteinek elkövetése esetén büntetendő lesz. A miniszteri indoklás szerint a főszabály szerinti 14. életév megtartása azért szükséges, mert a fiatalok ekkor érik el azt a testi, szellemi fejlődési szintet, amely alapján felelősségre vonhatók. Ugyanakkor elmondja, hogy egyre többször fordulnak elő 14 év alatti gyermekek körében erőszakos bűncselekmények elkövetése, amelyre a társadalomnak reagálni kell, ezért a legsúlyosabb bűncselekmények esetén a javaslat lehetővé kívánja tenni a 12. életévet betöltött fiatalok felelősségre vonását. Tehát a 14. év uralkodó szemlélete megtörni látszik a magyar büntetőjogban. Ezzel változik a fiatalkorúak fogalmának meghatározása is. A javaslat úgy rendelkezik, hogy az a fiatalkorú, aki tizenkettedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat még nem.

⁴⁹ T/6958 számú törvényjavaslat

(forrás: <http://www.parlament.hu/irom39/06958/06958.pdf>- utolsó lekérdezés: 2012. május 11.)

⁵⁰ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről

Fiatalkorúak esetén továbbra is az intézkedés kiszabásának elsőbbségét deklarálja a törvényjavaslat, azonban kimondja, aki a bűncselekmény elkövetésekor még nem töltötte be a 14. életévét, büntetés nem, csak intézkedés alkalmazható vele szemben. Így aki pl. emberölést követett el 12 évesen legrosszabb esetben is csak javítóintézetbe kerül.

A javítóintézeti neveléssel kapcsolatban is történtek módosítások. Kiemelendő, hogy az intézkedés időtartamának maximális ideje három évről négy évre emelkedett. A miniszteri indokolás ezt a büntethetőségi korhatár leszállításával magyarázza. A másik változás, hogy a javaslat megszab egy korhatárt arra nézve, meddig rendelhető el az intézeti nevelés. Eszerint, ha a fiatalkorú az ítélet meghozatalakor betöltötte huszadik életévét, akkor vele szemben javítóintézeti nevelés már nem szabható ki. Ezt a döntését a miniszteri indokolás arra alapozza, hogy a fiatal huszonegyedik életévének betöltésekor el kell bocsátani az intézetből. Az elbocsátás időpontja azonban továbbra sincs deklarálva a jogszabályban, így a javaslat rendelkezése egyelőre következetlennek tűnik.

Az új Btk. is eszközöl változásokat a törvényjavaslathoz képest, de ezek száma nem túl nagy. Ezek közül egyet emelnék ki, amely szerint a törvény kibővítette azon bűncselekmények számát, amelyek elkövetése esetén már 12. életév betöltésétől büntetni kell. A fent felsorolt bűncselekmények kiegészültek a rablás és a kifosztás tényállásával.

12. Összegzés

Láthattuk, különböző korok másképp reagálnak a fiatalkorúak bűnözésének problémájára. A javítóintézetek célja azonban a legtöbb korban a fiatalok nevelése, szemléletük megváltoztatása. Ennek érvényesülését természetesen befolyásolták politikai törekvések és történelmi események is. Ma Magyarországon a büntetőjogi rendelkezések szigorodásának tendenciáját figyelhetjük meg. Az egyre növekvő, nemcsak fiatalok által elkövetett bűncselekmények számára a társadalom reakciója ma a szigorítás. Ezt a jelenséget nagyon jól példázza az új Btk., amelyben a fiatalkorúakra vonatkozó szabályok is jelentősen szigorodtak. Ez alatt elsősorban a büntethetőségi korhatár leszállítását értem, hiszen Magyarországon évtizedekig ragaszkodtak a 14. életév betöltéséhez. Számos vitát váltott már ki az alsó korhatár megállapítása nemcsak Magyarországon, de a világ több országában is. Egyébként

európai országokban találhatunk példát 12. életév⁵¹ megállapítására vagy ennél kevesebbre⁵² is, de előfordul, hogy egy állam ennél magasabb korhatárt határoz meg.⁵³ A törvény azonban azzal igyekszik ellensúlyozni ezt a szigorítást, hogy kimondja, 14 éven aluli gyermek esetén csak intézkedés szabható ki. Ez véleményem szerint helyes rendelkezés, hiszen egy 12 évest büntetésvégrehajtási-intézetbe zárni nem kívánatos, de lehetséges, hogy a családból való kiemelése szükséges.

A szigorodást mutatja az elzárás büntetés bevezetése is. Még az új Btk. tervezetének indoklása szerint az elzárás fiatalkorúknak és első büntetéseknak szánt szankció. Ezzel kívánják ugyanis erősíteni a speciális prevenciót. Én azon az állásponton vagyok, hogy ez inkább a represszív elemeket erősíti a fiatalkorúak büntetőjogában, és nem a nevelést szolgálja. Ráadásul, így hogyan érvényesülhetnének azok az elvek, amelyek szerint fiatalkorúak esetén szabadságvesztést csak a legvégső esetben szabad kiszabni, a börtönártalmak ellen meg kell védeni a fiatalokat és a nevelés eszközeinek hangsúlyozása. Véleményem szerint, ha a fiatalkorú olyan bűncselekményt követ el, amelyről a bíróság úgy vélekedik, hogy nem szükséges javítóintézeti nevelést vagy szabadságvesztést kiszabni, akkor nem célravezető mégis elzárni a fiataalt.

Érdekesség, hogy az új Btk. a javítóintézetben való tartózkodás legfelsőbb korhatárát (19. évet) kivezeti a rendelkezések közül. Ezzel kapcsolatban sem a tervezet, sem a törvényjavaslat indoklása nem tartalmaz semmilyen magyarázatot. Úgy gondolom két út áll ebben az esetben előttünk: helyére a nagykorúvá válás határa, a 18. életév lép, ami álláspontom szerint nem helyes döntés, vagy a fiatalnak le kell töltenie teljes büntetését életkorától függetlenül, amit kívánatosabbnak tartok. Ha az előbbi érvényesül, akkor a 16-17 éves elkövetőkre szinte képtelen lesz kiszabni az intézeti nevelést - a fiatal elkövetők nagy része pedig 16-17 éves-, mert amíg az eljárás lezajlik, a fiatal lehet 18 éves lesz. Ráadásul az előzetes letartóztatás ideje beszámít a büntetés időtartamába, ami tovább rövidíti a szankció idejét.

Szintén a szigorodásra példa, hogy az intézeti nevelés maximális időtartamát felemelték négy évre. Az általam elvégzett kutatás⁵⁴ azonban azt mutatja, hogy a bíróságok nagyon ritkán, általában egységes intézkedésként szabnak ki hosszabb idejű, 2-3 éves intézeti nevelést. A leggyakoribb az 1-2 év közötti időtartam, a legkevésbé előforduló a 3 év, ami talán a szűkös férőhelyeknek is köszönhető.

⁵¹ Pl.: Írország, Hollandia.

⁵² Pl.: az Egyesült Királyságban bizonyos esetekben 10 év.

⁵³ Pl.: Franciaországban 13 év, Svédországban 15 év.

⁵⁴ Lásd: a harmadik fejezetet.

Tehát elmondhatjuk, hogy a fiatalkorúak büntetőjoga ismét átalakulóban van Magyarországon, amely reméljük mind a fiatalok, mind a társadalom érdekeit szolgálni fogja.

II. fejezet

Nemzetközi kitekintés

1. Bevezetés

Nemzetközi szinten korábban jelenik meg a fiatakorúak elkülönítése büntetőjogi értelemben, mint hazánkban. A gyermekek felelősségre vonása tetteik miatt már a XVI-XVII. században megfigyelhető, bár ekkoriban még szigorú testfenyítő büntetésekkel igyekeztek elrettenteni a fiatalokat a bűnelkövetéstől. Később felismerték, ezek hatása többet árt, mint használ, és a nevelő-javító jellegű intézkedések kerültek előtérbe. Elsősorban a keresztény értékekre és a munkára neveléssel próbálták jobb belátásra bírni az elkövetőket. Ennek hatására a XVIII-XIX. században megjelennek a különböző javító- és nevelőintézetek.⁵⁵ Ilyen volt például XI. Kelemen pápa által támogatott intézet, ahol a fiatakorú elkövetők nappal együtt dolgoztak és tanultak, az éjszakát pedig elkülönítve töltötték.⁵⁶ Ezek az intézmények lehettek a mai javítóintézetek közvetlen elődjai.

Előzményként említhetjük meg a javítóintézetek történetében az első fenyítő- és dologházakat is, amelyek a XVI. században kerültek felállításra Angliában. Bár a nevelés gondolata már sokkal korábban felmerült a büntetőjogban (már az ókori bölcselők írásaiban), az első nevelő jellegű dologházak Amszterdamban jelentek meg.⁵⁷ Az amszterdami polgárok méltánytalannak tartották, hogy a fiatakorúakat vagy a kisebb bűncselekményeket elkövetőket testi vagy élet elleni büntetésekkel sújtsanak, ezért létrehozták az első fenyítőházat 1596-ban. Néhány évvel később arról döntöttek, hogy az olyan nők számára, akik csavargásból, koldulásból élnek, külön részleget hoznak létre. 1600-ban a fiatakorúak külön házát is megalapították. A fenyítőházak célja a munkára és a becsületes életre nevelés volt. A házakban elhelyezettek két csoportra voltak oszthatók: egyrészt a hatóságok által elfogott koldusok, csavargók, züllött életűek és kisebb bűncselekmények elkövetői kerültek ide, másrészt olyan vásott kölykök, ingyenélő rokonok, pazarló barátok, akik szülők, hozzátartozók kérésére kerültek be. A börtönügyben ezzel addig ismeretlen elemek jelentek meg, mint a munka vagy a nevelés. Ez forradalmasította a területet. Megindult ugyanakkor a bent élők oktatása lelkészek, tanítók segítségével. Így jelent meg először a reszocializáció a

⁵⁵ KAPA-CZENCZER: i.m., 34. o.

⁵⁶ NAGY: i.m., 273. o.

⁵⁷ MÓDOS Tamás: *Büntetés-végrehajtási nevelés*, Rejtjel Kiadó, Budapest, 1998. 11. o.

büntetőjogban. Elsősorban német területen terjedtek el a fenyítő- és dologházak, ennek hatására nyílt meg hazánkban az első országos fogvatartó intézet, a szempci fenyítőház is.⁵⁸

Amerikában már a XIX. század első harmadában különböző reformmozgalmak indultak a fiatal bűnelkövetők megmentéséért, melyek áterjedtek Európára, a szemléletváltást pedig jól tükrözik a XIX. századvégi büntetőjogi reformmozgalmak is.⁵⁹ Az első fiataikorúak bíróságát Chicagóban állították fel 1899-ben. Hasonlóan intézkedett többek között Kanada, Norvégia, Franciaország és Svájc. A fiataikorúak igazságszolgáltatási rendszerének középpontjába a gyermekeket helyezték. Ez a rendszer az 1970-es évekig uralkodott. Elterjedt ugyanis az a nézet, hogy a fiataikorúak fokozottabb felelősséget vállaljanak tetteikért, ami a büntetési tételek emelkedését és a végrehajtás szigorítását eredményezte. Mivel a felfogások elég eltérőek voltak a fiataikorúak igazságszolgáltatási rendszerével kapcsolatban, szükség volt nemzetközi összefogásra, amely az ENSZ és az Európa Tanács egyezményeiben, ajánlásaiban öltött testet.

2. Az angolszász megoldásokat választó országok

2.1. Nagy-Britannia

2.1.2. A fiataikorúak igazságszolgáltatási rendszere

Az 1830-as évekig a büntetőjog területén egyformán kezelték a britek a fiataikorúakat és a felnőtteket.⁶⁰ 1854-ben alkották meg az első fiataikorúakra vonatkozó törvényt, a Juvenile Offenders Act-et, amely kimondta, hogy a gyermekeket javítóiskolákba kell utalni, ahol kemény munkára fogták őket.⁶¹ 1908-ban bevezették a Children's Act-et, amely már a fiataikorúakat speciális kategóriaként kezelte, és külön bíróságok és intézetek felállítását

⁵⁸ MEZEY Barna: *Régi idők tömlőcei*, Rubicon-Könyvek, Budapest, 2010. 163. o.

⁵⁹ LÉVAI Miklós: *A fiataikorú bűnelkövetőkkel szemben kiszabható büntető szankciók reformja*, Magyar Jog, 6./1994. 340-345. o.

⁶⁰ ANTOPOULOS, G. A. és WINTERDYK, J. A: *The British 1998 Crime and Disorder Act: A „Restorative” Response to Youth Offending*, European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, 11./2003. 386. o. (Idézi: Kapa-Czenczer: i.m., 61. o.)

⁶¹ http://www.schools.bedfordshire.gov.uk/gaol/background/types_of_prisoner.htm (utolsó lekérdezés: 2012. júl. 3.)

rendeli el számukra.⁶² A második világháború után a munkáspárt is kiemelte a fiatalkorúak védelmét, és különleges bánásmódot igénylő csoportként definiálta őket, ezért számos javító- és nevelőintézet jött létre. A Thatcher-kormány alapjaiban változtatott a rendszeren, amikor számos represszív elemet vezetett be.⁶³ Igazi fordulat azonban 1998-ban kezdődött a „Crime and Disorder Act”-tel. Ez a törvény a megelőzési és beavatkozási lehetőségeket helyezi előtérbe, és egy rendkívül komplex rendszert hoz létre. A fiatalkorúakra vonatkozó igazságszolgáltatási rendszert a Fiatalkorúak Igazságszolgáltatási Tanácsa (továbbiakban: YJB⁶⁴) vezeti és felügyeli egész Angliában és Walesben. Több szerepe is van: bűnmegelőzési programokat szervez, gondoskodik az elkövetők őrizetéről, feltárja a bűnelkövetés okait, legfontosabb feladata azonban a fiatalkorúakkal foglalkozó munkacsoportok működtetése (továbbiakban: YOT-ok⁶⁵).⁶⁶ A YOT-ok végigkísérik a fiatalkorút onnan, hogy a hatóságok látószögébe került, egészen az utógondozásig. Megelőző programokat működtetnek, segítik a fiatalokat a büntetőeljárás során, az őrizetbe vétel során és a szabadulás után is. Fontos a gyermekek visszavezetése az otthoni környezetbe, megfelelő lakhatási, egészségügyi és oktatási igényeik kielégítése. Ennek érdekében a YOT-ok kapcsolatban állnak a helyi szociális hatóságokkal és az önkéntes csoportokkal.⁶⁷

A brit fiatalkorúakra vonatkozó igazságszolgáltatási rendszer többlépcsős. A legenyhébb szankció a megrovás. A következő szinten vannak az intézkedések. Ezek közé tartozik a megfelelő viselkedési szerződés (ABC⁶⁸), az anti-szociális viselkedési rendelkezés (ASBO⁶⁹), az egyéni támogatási rendelkezés (ISO⁷⁰), 10 éven aluli gyermekek esetén alkalmazható

⁶²<http://www.nationalarchives.gov.uk/education/britain1906to1918/g2/background.htm> (utolsó lekérdezés: 2012. júl. 3.)

⁶³ ANTOPOULOS-WINTERDYK: i.m., 389. o. (Idézi: Kapa-Czenczer: i.m., 62. o.)

⁶⁴ Youth Justice Board (Crime and Disorder Act III. Rész 41.§)

⁶⁵ Youth Offending Teams (Crime and Disorder Act III. Rész 39.§)

⁶⁶ <http://www.justice.gov.uk/about/yjb> (utolsó lekérdezés: 2012. júl. 3.)

⁶⁷ <http://www.justice.gov.uk/youth-justice/accommodation/the-role-of-yots> (utolsó lekérdezés: 2012. júl. 3.)

⁶⁸ Acceptable Behaviour Contract: Lényege, hogy a fiatal megállapodást köt a helyi önkormányzattal és a rendőrséggel, amely alapján meghatározott antiszociális cselekményektől tartózkodnia kell. A szerződés megszegésének szankciója nincs, de felhasználható a büntetőeljárás során. (Forrás: <http://www.tameside.gov.uk/communitysafety/abc-> utolsó lekérdezés: 2012. júl. 3.)

⁶⁹ Anti-Social Behaviour Order (Crime and Disorder Act I. Rész I. Fejezet 1.§): A fiatalkorú antiszociális és garázda viselkedése esetén alkalmazzák ezt az eszközt. Az ABC-vel ellentétben a feltételek megszegése esetén pénzbírság vagy börtönbüntetés szabható ki az elkövetőre. (Forrás: <http://www.antisocialbehaviour.org.uk/asbo/index.php>- utolsó lekérdezés: 2012. júl. 3.)

⁷⁰ Individual Support Order: Lényege, hogy ha már szükség volt ASBO elrendelésére, akkor tesztre szabottan akadályozza meg a további antiszociális viselkedéseket. (Forrás: <http://www.justice.gov.uk/youth-justice/prevention/anti-social-behaviour/individual-support-orders-> utolsó lekérdezés: 2012. júl. 3.)

eszköz a gyermekbiztonsági rendelkezés.⁷¹ A következő lépcső a közösségi szankciók szintje, amelynek tizennégy formája ismeretes. Ezen kívül működik Angliában egy sajátos intézmény, amely a legszigorúbb nem szabadságvesztéssel járó intézkedés. Ez az intenzív felügyeleti és megfigyelési program⁷² (továbbiakban: ISSP). Ebbe a rendszerbe kerülnek a visszaesők és a súlyos bűncselekményt elkövetők. Ideje 6 hónap. Első 3 hónapja egy fokozott felügyeleti rész, amely során a fiatalkorú egy reszocializációs programban vesz részt, második 3 hónap egy megfigyelési rész, amely már csökkentett intenzitású felügyeletet jelent.⁷³

Amennyiben ezek a megoldások nem járnak sikerrel, akkor következnek a szabadságvesztéssel járó büntetések. A 10 és 17 év közötti fiatalokat a következő büntetés-végrehajtási intézetekbe utalhatják: biztonsági gyermekotthonokba,⁷⁴ javító központokba⁷⁵ és fiatalkorúak börtönébe.⁷⁶

A javító központokat 12-17 éves fiatalok részére hozták létre, akik előzetes letartóztatásba kerültek vagy elítélték őket, különösen visszaeső fiatalok számára fenntartott intézmények. Az intézetek elsődleges feladata az oktatás, a nevelés és a reszocializáció.⁷⁷

2.1.2. Az oktatás, nevelés szerepe és a fejlődés iránya

Angliában nagyon fontosnak tartják az oktatást és a nevelést, ugyanis szerintük a tudás, ill. a munkalehetőségek hiánya vezet leggyakrabban a bűncselekmények elkövetéséhez. Az elsődleges szempont, hogy tanulási- és munkalehetőséget biztosítsanak a fiatalok számára. Ez azonban nemcsak az intézetekben érvényesül, hanem a YOT-oknak is kiemelkedő szerepük van mind a szabadulás előtt, mind a megelőzés eszközeként. Számos támogató programot működtetnek a bűnelkövetés és a bűnismétlés megelőzése céljából.⁷⁸

Angliában és sok más országban egyre nagyobb figyelmet szentelnek a helyreállító igazságszolgáltatásnak. A lényege, hogy a fiatalkorú személyesen találkozzon áldozatával, aki

⁷¹ Child Safety Order (Crime and Disorder Act I. Rész I. Fejezet 11.§) (Forrás: <http://www.justice.gov.uk/youth-justice/courts-and-orders/disposals/child-safety-order-> utolsó lekérdezés 2012. júl. 3.)

⁷² Intensive Supervision and Surveillance Programme

⁷³ <http://www.newham.gov.uk/healthandsocialcare/youngoffenders/issp.htm> (utolsó lekérdezés: 2012. júl. 6.)

⁷⁴ Secure Children's Home

⁷⁵ Secure Training Centre

⁷⁶ Young Offender Institution

⁷⁷ http://www.direct.gov.uk/en/YoungPeople/CrimeAndJustice/CrimeAndTheLaw/DG_10027708 (utolsó lekérdezés: 2012. júl. 6.)

⁷⁸ <http://www.justice.gov.uk/youth-justice/education-and-employment/custodial-education>,
<http://www.justice.gov.uk/youth-justice/education-and-employment> (utolsó lekérdezés: 2012. júl. 6.)

elmesélheti a bűncselekmény közben átélt fájdalmát, sérelmét. Mindez hozzájárulhat ahhoz, hogy a fiatal visszaesését megelőzze. Ilyen eszköz lehet pl. a társadalmi munka, a tevékeny megbánás vagy a bocsánatkérés.

A különböző államok fiatalkorúakra vonatkozó igazságszolgáltatási rendszereit két csoportba szokás osztani. Az egyik az ún. igazság-orientált rendszer. Ebbe a csoportba elsősorban az angolszász országok tartoznak, beleértve Hollandiát, de a Skandináv országokra is ez a rendszer volt hatással. Ez a felfogás a fiatalok felelősségre vonását helyezi előtérbe, és nagy hangsúlyt fektet a megelőzésre. A második csoportba sorolják a legtöbb európai országot, amelyek az ún. jólét-orientált rendszert alkalmazzák. E felfogás szerint a fiatalkorúak olyan speciális kategóriát alkotnak, akiknek különleges bánásmódban kell részesülniük. A továbbiakban e vezérfonal mentén ismerjük meg a különböző európai államok fiatalkorúakra vonatkozó igazságszolgáltatási rendszerét.⁷⁹

2.3. Benelux-államok

Hollandia, Belgium és Luxemburg, mint más esetekben is, a büntetőjog területén is hasonló úton jár. Mindhárom állam fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjoga az angolszász rendszere épül. Különbségek természetesen vannak, azonban mindegyik ország a brit területek megoldásait hasznosította.

2.3.1. Hollandia

Hollandia több évszázados büntető-végrehajtási joggal rendelkezik. A fenyítőházak történetéről és jelentőségéről már fentebb szoltam. A nevelő jellegű büntetés-végrehajtás útja innen indult el. Hollandia a rehabilitációs irányzat egyik mintaállamának tekintik.

2.3.1.1. Igazságszolgáltatási rendszere

Hollandiában a büntethetőség alsó korhatára 12 év. A fiatal elkövetőkre 18. életévük betöltéséig a fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezéseket alkalmazzák, de kivételesen a 18-21 év közötti felnőttekre is, ha a bíróság döntése alapján a fiatal felnőtt személyisége vagy a

⁷⁹ Neal HAZEL: *Cross-national comparison of youth justice*, 2008. 6. o.

(forrás: http://www.yjb.gov.uk/publications/Resources/Downloads/Cross_national_final.pdf- utolsó lekérdezés: 2012. szept. 10.)

bűncselekmény körülményei ezt indokolják. A bíróság azonban 16-17 éves fiatalok esetén is dönthet úgy, hogy a felnőttekre vonatkozó jogszabályokat alkalmazza.⁸⁰

A fiatalok kisebb bűncselekmények elkövetése esetén alternatív büntetést kapnak. Az alternatív büntetéseknek két típusát különböztetjük meg: a nem-igazságszolgáltatási és az igazságszolgáltatási büntetések csoportját. A nem-igazságszolgáltatási alternatívák egyik jellemzője, hogy kevésbé vesznek részt érvényre juttatásukban a bűnüldöző szervek.

Az igazságszolgáltatási alternatívák a hagyományos bűnmegelőzési, diverziós és elterelési programokat foglalják magukban.

Különbséget tesznek a fiatalkorúak fogvatartási és kezelési központjai között. Az előbbiben helyezik el az előzetes letartóztatásban lévő fiatalokat és azokat, akiket a bíróság szabadságvesztésre ítélt. Ezekben az intézetekben a hangsúly a nevelésen van.

A kezelési központokban azok a fiatalok vannak, akik valamilyen fejlődési rendellenességgel küzdenek, és ennek következtében követtek el bűncselekményeket.

Hollandiában két büntetés-végrehajtási intézeti típus található: a fiatalkorúak börtöne és a nevelőintézet.⁸¹

2.3.1.2. Nevelés és oktatás szerepe

A holland rendszer erősen a rehabilitációra és a reszocializációra épít. A társadalomba visszavezetést szolgálják a kötelező általános és középiskolai oktatások, a szakképzések, tanfolyamok szervezése, a különböző felvilágosító és ismeretterjesztő programok. Megvan az intézeteknek az a lehetősége, hogy maguk alakítsák ki nevelési szemléletüket. A holland intézetek többsége az EQUIP programot választja, mint nevelési módszert. Ez a megoldás a készségek fejlesztésére helyezi a hangsúlyt, amelyek folytán a fogvatartottak önbizalmat szerezhetnek, ill. segítik az elkövetők mindennapi problémamegoldó-képességet. Eszközei: az agresszió kezelése, a „társas készségek” tréning és a „társas döntéshozatal”. Az antiszociális fiataloknál gyakori, hogy indulataikkal nem tudnak mit kezdeni, ezért önmaguk vagy társaik ellen fordulnak. Ennek megfékezésére tanít a program többek között. A „társas készségek” tréning arra ad választ, hogyan viselkedjen az elítélt nehéz helyzetekben. Ezeket a mintákat szerepjátékokkal illusztrálják a fogvatartottak. A „társas döntéshozatal” lényege, hogy egy problémahelyzetet megvitassanak a fiatalok, amely a felelős gondolkodásra ösztönzi őket.⁸²

⁸⁰<http://www.government.nl/issues/jurisprudence-and-legal-system-in-the-netherlands/the-dutch-court-system> (utolsó lekérdezés: 2012. szept. 10.)

⁸¹ KAPA-CZENCZER: i.m., 112-114. o.

⁸² KRIZSÁN József: *Az EQUIP módszer*, Börtönügyi Szemle, 1./2006. 79. o.

2.4. Skandináv országok⁸³

A négy Skandináv országnak hasonló a fiatalkorúakra vonatkozó igazságszolgáltatási rendszere. Nagyon fontosnak tartják a bűncselekmények elkövetése mögött álló okok feltérképezését, elutasítják a különböző büntetés-végrehajtási intézeti formákat, a kezelésre helyezik a hangsúlyt. A 15 évesnél fiatalabb bűnelkövetők nem kerülnek bele a büntetőeljárás körforgásába, hanem különböző szociális szervezetek foglalkoznak velük. A szabadságelvonó büntetéseket a legvégső esetekben alkalmazzák, ugyanis nagyon károsnak tartják ezt a fajta megoldást, inkább előnybe részesítik a jóléti-nevelő intézeteket.

2.4.1. Svédország

Svédországban a szociális és gyermekvédelmi szervezeteknek sokkal nagyobb a szerepük a fiatal bűnelkövetők kezelésében, mint más európai országokban. A fiatalokat három csoportba sorolják: 15 év alattiak, 15-17 évesek és a 17 év felettiak. A 15 éven aluliakkal a szociális szervezetek foglalkoznak. Munkájuk során arra törekednek, hogy megismerjék az elkövetés okait és megakadályozzák a bűnismétlést. A 15-17 év közötti fiataloknál a felelősségre vonás megoszlik a szociális szervezetek és a bíróságok között, a 18-20 év közöttiekkel szemben szinte kizárólag az igazságügyi szervek intézkedhetnek.⁸⁴ A büntethetőség alsó határa 15 év, de a 18 éven aluli fiatalok is csak kivételes esetben ítélték szabadságvesztésre. 21. életévét be nem töltött fiatal pedig életfogytig tartó szabadságvesztést nem kaphat.⁸⁵

A börtönök helyett előnyben részesítik a svédek az intézményes gondozási otthonokat, ugyanis igyekeznek csökkenteni a börtönök káros hatásait. Felügyeletüket az Intézményes Nevelés Országos Hivatala (SiS) látja el. Ennek időtartama tizennégy naptól legfeljebb négy évig tarthat, de átlagosan tíz hónap.⁸⁶ Az ítélet után a SiS állapítja meg, milyen nevelésre van szüksége a fiatalnak, milyen intézetbe kerül és mennyi időre. Amikor az elkövető az intézetbe érkezik, egy biztonsági részlegbe kerül, ahol elsősorban pedagógusok, pszichológusok foglalkoznak vele. Ha magatartása kielégítő, akkor nyitott részlegbe helyezik. Az elítélt

⁸³ Svédország, Finnország, Norvégia, Dánia gyűjtőneve

⁸⁴ VÓKÓ György: *A bűnözés újabb kihívásai és az ellenük való küzdelem Svédországban*, Börtönügyi Szemle, 2./2008. 93. o.

⁸⁵ VÓKÓ György: *Fiatalkorúak büntetése a jogszabályok tükrében*, Börtönügyi Szemle, 3./2001. 13-30. o.

⁸⁶ <http://www.parliament.uk/Templates/BriefingPapers/Pages/BPPdfDownload.aspx?bp-id=SN05278> (utolsó lekérdezés: 2012. szept. 10.)

elkészíti saját reszocializációs tervét, amelyben leírja a szabadulás utáni terveit, a javulás útját.⁸⁷

Az intézetek között találhatóak az ún. különleges tanúsítvánnyal rendelkező otthonok is, kifejezetten hátrányos helyzetű fiatalok kezelésére. Ezek az elkövetők gyakran pszichoszociális gondokkal küszködnek, hajlamosak az erőszakra, a bűnelkövetésre és sokan közülük szenvedélybetegek.

Az intézeteknek számos nevelési módszer ismeretében kell lenniük, hogy legjobban ki tudják elégíteni a fiatalok igényeit, és kifejezetten az ő problémáikra tudjanak reagálni. Az általuk használt módszerek mind tudományos kutatáson alapulnak. Hangsúlyos természetesen az oktatás kérdése is. Biztosítják az általános- és középiskolai oktatást, ill. különböző szakképzéseket.⁸⁸

3. A jóléti rendszer hívei

3.1. Németország

Németországban a nevelés és javítás gondolatának megvalósítása a büntetés-végrehajtási intézetekben már a XIX. században megjelent, így logikusnak tűnt a fiataikorúakra vonatkozó rendelkezések hasonló átalakítása. A németek szemlélete azonban nem viselte el (egyelőre) a megtorló elemek teljes kiiktatását, és ezzel egy „vegyes” rendszer alakult ki Németországban. A náci időszakban ismét szigorodott a fiataikorúakra vonatkozó szabályozás. A büntethetőség alsó korhatárát leszállították 12 évre, fiatalokkal szemben is kiszabható volt a halálbüntetés. Az '50-es évektől enyhült a helyzet, és a német jog újra a nevelés irányába orientálódott. Az 1960-as évek végén a fiataikorúak büntetőjogával kapcsolatban számos vita merült fel. Elsősorban a represszív szemlélet kizárását követelték a reformerek. 1974-ben megszületett a Fiataikorúak Bírósági Törvénye⁸⁹ (továbbiakban: JGG).⁹⁰ A jogszabály ma is hatályos. A fiataikorúakra vonatkozó szankciórendszer a JGG szerint a következő elemekből áll: nevelő

⁸⁷<http://www.stat-inst.se/om-webbplatsen/other-languages/the-swedish-national-board-of-institutional-care/secure-youth-care/> (utolsó lekérdezés: 2012. október 28.)

⁸⁸<http://www.stat-inst.se/om-webbplatsen/other-languages/the-swedish-national-board-of-institutional-care/special-residential-homes-for-young-people/> (utolsó lekérdezés: 2012. október 28.)

⁸⁹ Jugendgerichtsgesetz

⁹⁰ http://www.nomos-shop.de/_assets/downloads/9783832947019 lese01.pdf (utolsó lekérdezés: 2012. szept. 11.)

intézkedések⁹¹, fegyelmező eszközök⁹² és fiatalkorúak büntetése⁹³. A nevelő intézkedések közé tartoznak a magatartási előírások, a nevelési segítségnyújtás és a javítónevelés. A fegyelmi intézkedések közé tartozik pl. a figyelmeztetés vagy a sértett kompenzációja.

Aszerint, hogy a fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezések kikre alkalmazhatóak, négy korcsoportot különböztethetünk meg a német jogban:

- a 14 éven aluliak nem büntethetőek, velük a gyámhivatal foglalkozik;
- a 14-17 év közöttiekre alkalmazhatóak főszabály szerint a JGG szabályai;
- a 18-21 év közötti elkövetők a fiatal felnőttek, akikre a felnőtt büntetőjog alkalmazandó, azonban az általános szabályokhoz képest néhány esetben kiváltságokat élveznek;
- a 21 éven felüliekre pedig az általános szabályok vonatkoznak.⁹⁴

Az idők folyamán változáson esett át a német fiatalkorúak büntetőjoga egyrészt a jogalkotó hatására, másrészt a gyakorlatban dolgozók érvényesítették a reformtörekvéseket. A szubszidiaritás és a „minimális beavatkozás” elve vált meghatározóvá a német jogrendszerben. Az alternatív büntetésekre és a nevelő jellegű intézkedésekre helyezték a hangsúlyt. Olyan szankciókat és intézkedéseket vezettek be, amelyek igyekeznek megakadályozni az ismételt bűnelkövetést. Ilyen például a bírói tiltás, amely alapján az egyén nem veheti fel a kapcsolatot bizonyos személyekkel, nem tartózkodhat bizonyos helyeken.⁹⁵

A szabadságvesztés büntetést ultima rationak tekintik a németek. Csak abban az esetben rendelhető el, ha a nevelő intézkedések nem vezetnek eredményre.⁹⁶

A szabadságvesztés formái: a fiatalkorúak intézete és a fiatalkorúak börtöne. A fiatalkorúak intézete lehet nyitott és zárt. A nyitott intézetekben lehetőségük van a bentlakóknak néhány órára elhagyni az intézetet. A büntetés időtartama legkevesebb hat hónap, maximum öt év, ha a fiatalkorú olyan bűncselekményt követ el, amely több mint tíz év szabadságvesztéssel fenyegetett, akkor legfeljebb tíz év.⁹⁷

Az elítélteket elsősorban életkoruk alapján különböző csoportokba rendezik, amelyekkel egy szociális munkásokból álló csapat foglalkozik. Az intézeti nevelés középpontjában az oktatás és a szakképzés áll. A fiatalok általános és középiskolai oktatásban, ill. különböző szakmai

⁹¹ JGG Második Rész: 9-12.§§

⁹² JGG Második Rész: 13-16.§§

⁹³ JGG Második Rész: 17-18.§§

⁹⁴ <http://www.jugendstrafrecht.de/> (utolsó lekérdezés: 2012. szept. 11.)

⁹⁵ KAPA-CZENCZER: i.m., 135-136. o.

⁹⁶ CSORDÁS Sándor: *Nemzetközi kapcsolatok. A büntetés-végrehajtás tanulmányozása Németországban*, Börtönügyi Szemle 4./2001. 98. o.

⁹⁷ JGG Második Rész: 18.§ (1) bekezdés

képzésekben részesülnek. Azok az elítéltek, akik hosszabb ideig tartózkodnak bent, részt vehetnek gyáripari vagy kézműipari szakképzésben, míg a rövid tartamú szabadságvesztésre ítélték elsősorban mezőgazdasági jellegű képzésekben vesznek részt. A németek nagyon fontosnak tartják a sportolási lehetőségek biztosítását és a különböző programok szervezését. Heti több órában van testnevelési óra, ill. sportversenyeken is megmutathatják magukat a fiatalok, ahol intézeten kívüli társaikkal játszanak mérkőzéseket. Mindezek mellett nagy jelentősége van a munkavégzésnek is. A munka és a tanulás kötelező a fogvatartottaknak.⁹⁸

3.2. Franciaország

Franciaországban a büntetés-végrehajtás régmúlta tekint vissza. XIV. Lajos büntető perrendtartási kódexében, a Code Criminelle-ben (1670) a börtönbüntetés már kiemelkedően van a büntetések közül. A Code Penalban (1791) már egyértelműen hangsúlyos helyen kerül szabályozásra a börtönbüntetés, ill. megjelentek olyan kulcsfontosságú fogalmak az ítéletekben, mint a munka vagy a nevelés.⁹⁹

A fiatalkorúak igazságszolgáltatási rendszerét alapvetően ma is az 1945-ben elfogadott rendelet szabályozza. Franciaországban a büntethetőségi korhatár 13 év. A francia jog a 10-18 év közötti fiatalokat összetetten differenciálja. A 13 év alattiak problémáival a szociális szervezetek foglalkoznak. A 13-15 éves fiatalok esetén a felelősség korlátozott, enyhébb elbírálásban részesülnek, míg a 16-17 éves elkövetőket bizonyos esetekben szigorúbban ítélik meg.¹⁰⁰

A fiatalkorúakkal szemben a következő szankciók szabhatóak ki: nevelési intézkedések, pénzbüntetés, közérdekű munka, felügyelet, közösségi szolgálat, különböző javító-nevelő létesítményekben való elhelyezés, elektromos nyomon követés, szabadságvesztés. A nevelési intézkedések már 10 éves kortól kiszabhatók. Ilyen intézkedések pl., amikor a bíróság megállapítja, hogy a fiatal bizonyos helyekre nem mehet, bizonyos személyekkel nem találkozhat meghatározott ideig.¹⁰¹

A különböző intézetek közül a zárt oktatási központokat érdemes kiemelni. Ide 13-18 év közötti elkövetők kerülhetnek be, többségük visszaeső. Ha az elítéltek megszegik a bíróság

⁹⁸ RUZSONYI Péter: *Európai börtönnevelési irányzatok*, Börtönügyi Szemle, 4./2003. 52. o.

⁹⁹ DAVOLA József: *A francia büntetés-végrehajtási rendszer bemutatása* (1. rész), Börtönügyi Szemle, 2./2006. 91. o.

¹⁰⁰ <http://voices.yahoo.com/a-comparison-criminal-justice-systems-1333639.html> (utolsó lekérdezés: 2012. október 30.)

¹⁰¹ Ordonnance n° 45-174 du 2 février 1945 relative à l'enfance délinquante 2. cikk, 15-1 cikk, 16. cikk

által meghatározott kötelezettségeket, akkor előzetes letartóztatásba helyezhetők vagy bebörtönzésükre is sor kerülhet. Időtartama 6 hónap, amely egyszer meghosszabbítható.¹⁰²

A szabadságvesztés büntetésüket töltő fiatalok reszocializációs programjait, a kapcsolat fenntartását a családdal, az utógondozást a Befogadási és Próbára-bocsátási Szolgálat végzi. A szolgálat feladata az intézeteken belül a reszocializációs programok, az oktatás, a kulturális- és sportesemények lefolytatása, felkészítés a szabadulásra.¹⁰³

4. Összegzés

Láthattuk, az európai országok között van számos hasonlóság és különbség is. Minden ország igyekszik azokat a megoldásokat megtalálni, amelyek leginkább kielégítik a fiatalkorúak igényeit, és legjobb válaszként szolgálhatnak a problémáikra. Természetesen ezeket sok minden befolyásolhatja, mint történelmi hagyományok, társadalmi felfogás, a lakosság mentalitása, gazdasági, politikai helyzet, anyagi források.

Nagy-Britannia fiatalkorúakra vonatkozó igazságszolgáltatási rendszere rendkívül összetett. A szankcióknak több szintjével ismerkedhettünk meg, ami egyrészt a fokozatosság elvét erősíti, másrészt számos alternatívát kínál. Véleményem szerint, ami kiemelendő a rendszerből még, hogy van egy olyan átfogó szervezet (a YOT-ok), ami kifejezetten a fiatal elkövetőkkel foglalkozik, és az is pozitívumként értékelendő, hogy ez a szervezet kapcsolatot tart a bűnüldöző és a szociális szervezetekkel, ill. önkéntes csoportokkal, így kapocsként szolgál a két pólus, az igazságügyi szervek és a szociális szervezetek között. Ez pedig rendkívül fontos, ugyanis a fiatal bűnelkövető egy olyan „mutáns”, ami mindkét szerv odafigyelését igényelné. Elméletileg egyik szerv sem tudna megenni a másik munkája nélkül, hiszen nem értenek hozzá. Hangsúlyozni kell még a számos megelőző-felvilágosító programot is, ami a britek rendszerében szintén megtalálható és dicséretes. Mindezek ellenére Nagy-Britanniában meglehetősen sok a szabadságvesztésre ítélt fiatal.

A holland intézeteket az EQIP módszer alkalmazása miatt emelném ki, amely hozzájárulhat a fiatalok reszocializációjának sikerességéhez. A svéd rendszer álláspontom szerint azért jó, mert rendkívül károsnak tartják a szabadságvesztés-büntetés alkalmazását. Itt elsősorban a fiatalkorúak börtönére gondolok, ellenben a nevelést szolgáló és előtérbe helyező

¹⁰² www.justice.gouv.fr/justice-des-mineurs-10042/ (utolsó lekérdezés: 2012. nov. 3.)

¹⁰³ DAVOLA: i.m., 94. o.

intézményekkel, amelyek ugyan zártak is lehetnek, véleményem szerint azonban vannak olyan esetek, amikor a fiatal kiemelése szükséges addigi környezetéből a javulás érdekében.

A jóléti típusú rendszert választó országok megoldásai közül azt emelném ki, hogy igyekeznek olyan környezetet teremteni a fiatalok számára, mintha otthoni, mindennapi életet élnének. Ennek eszközei az iskolai oktatás, a különböző szabadidős és sportprogramok, a nyílt intézetek, amelyeket a fiatal elhagyhat néhány órára.

Természetesen mindezen pozitív megoldások egy rendszerbe sűrítése szinte lehetetlen, már csak azért is, mert különböző elveket valló rendszer részei. A legideálisabb az lenne, ha minden fiatal számára egyedi programot dolgozhatnának ki és valósíthatnának meg, miközben a közösségi szellemet is erősítenék különböző közös programok és rendezvények által. Mindez kivitelezése azonban jelentős humánerőforrást és anyagi forrásokat igényelne, amit a legtöbb állam nem tehet meg szűkös büdzséje miatt. Sikeresek lehetnek, ha olyan intézményeket hoznak létre, amelyek kifejezetten egy problémával küszködő fiatalokra szakosodtak, pl. hátrányos helyzetűek vagy szenvedélybetegek részére, de ezen megoldás is komoly anyagi áldozatokkal járna.

Tehát elmondhatjuk, „ahány ház, annyi szokás”, de az biztos, minden ország javítóintézetének (vagy ehhez hasonló intézményének) célja, a fiatalok szemléletének átformálása hol így, hol úgy.

III. fejezet

Az ítélkezési gyakorlat

1. Jogforrások

1.1. Hazai jogforrások

A bíróság, ha fiatakorú cselekményét kell megítélnie, nincs egyszerű helyzetben. A fiatakorúak ugyanis koruknál fogva éretlenek, ezért fokozottabb figyelmet szükséges tanúsítani büntetésük kiszabásánál. Az egyik legfontosabb szempont talán ilyenkor, mely szankció lehet az, amely így vagy úgy (de lehetőleg neveléssel), visszatartja a fiatalt az ismételt bűnelkövetéstől. A különböző jogforrások igyekeznek a bírák segítségére lenni a büntetés kiválasztása során. Ezek közül az elsődleges a még hatályos Btk.

A törvénykönyv szerint a büntetés és az intézkedés célja *„elsősorban az, hogy a fiatakorú helyes irányba fejlődjék, és a társadalom hasznos tagjává váljék.”* A Btk. iránymutatást ad arra nézve, hogy a bíróság intézkedést vagy büntetést szabjon-e ki a fiatalra: *„Büntetést akkor kell kiszabni, ha intézkedés alkalmazása nem célravezető.”* Számos vitát váltott már ki a szabadságelvonó büntetések alkalmazása fiatalokkal szemben, amelyekkel nemzetközi egyezmények is foglalkoznak. A jogszabály szerint szabadságvesztést kiszabni csak akkor szabad, ha a büntetés vagy intézkedés célja másképp nem érhető el.

Ha szabadságelvonó szankció mellett dönt a bíróság, akkor választhat a fiatakorúak fogháza, börtöne és a javítóintézeti nevelés közül. A Btk. a javítóintézeti nevelésről azt mondja ki, hogy a bíróság akkor rendeli el, ha *„a fiatakorú eredményes nevelése érdekében intézeti elhelyezése szükséges.”*

A bíróság segítségére lehetnek a különböző jogegységi határozatok, elvi döntések, kollégiumi vélemények és állásfoglalások, a Kúria eseti döntései is. Ilyen mindenekelőtt az 56. számú Bkv, amely a bünteteskiszabás során értékelhető tényezőkről rendelkezik. A kollégiumi vélemény számba veszi az enyhítő és súlyosító körülményeket, amelyeket két csoportba oszt fel: a büntetést befolyásoló alanyi és tárgyi tényezőkre. Az alanyi tényezőkhöz az elkövető személyes körülményei, előéletének fontosabb elemei tartoznak. Számos enyhítő és súlyosító körülményt hoz a Bkv, amelyek alól szinte minden esetben van kivétel is. A büntetlen előélet általában enyhítő körülmény, kivéve a fiatakorúknál és a fiatal felnőtteknél. A fiatakor sem enyhítő körülmény, kivéve, ha a büntethetőség alsó

korhatárát nem rég lépte túl az elkövető, vagy fiatal felnőtt. Az idős kor viszont enyhítő körülmény, hiszen ezzel természetsszerűleg együtt jár a testi és szellemi hanyatlás.

A tárgyi körülményekhez elsősorban a bűncselekmény elkövetéséhez kapcsolódó elemek sorolandók.

Beszélni kell még a 60. számú BKv-ról, amely kifejezetten a fiatalkorúak szabadságelvonó szankcióinak kiszabásáról szól. A következő kérdésekre próbál megoldást találni a jogforrás:

- ha a fiatalkorú próbaidő alatt követ el újabb bűncselekményt, akkor a szabadságvesztést intézkedésként vagy büntetésként szabja-e ki, ill.
- javítóintézeti nevelés hatálya alatt álló elítélt ismételt elkövetése esetén, milyen szankciót alkalmazzon?

Abban az esetben, ha a fiatal próbaidő alatt követ el újabb bűncselekményt, ez a BKv szerint arra utal, hogy az előző büntetésnek nem volt kellő nevelő hatása, ezért szabadságelvonó szankcióra van szükség. A kérdés viszont az, melyikre? A kollégiumi vélemény szerint a bíróságnak meg kell vizsgálnia az újabb bűncselekmény társadalomra veszélyességét, ill. az eset összes körülményeit. Ha úgy találja, hogy elsősorban a fiatalkorú kiemelése szükséges eddigi kedvezőtlen környezetéből, akkor inkább a javítóintézet a megfelelő választás.

Ha a fiatal javítóintézeti nevelés hatálya alatt áll, és ismét bűncselekményt követ el, de annak társadalomra veszélyessége nem éri el azt a fokot, hogy szabadságelvonó szankciót szabjanak ki rá, kérdés, ilyenkor a bíróság, hogy döntsön? A BKv szerint felfüggesztett szabadságvesztés elrendelése semmiképp sem célszerű, nem szolgálja a fiatal helyes irányba fejlődését. Helyette ismételt szabadságvesztés büntetését (javítóintézeti nevelést) kell alkalmazni.

Az elkövető pedig akkor is javítóintézeti nevelés hatálya alatt áll, ha az intézetből ideiglenesen elbocsátották.

1.2. Nemzetközi jogforrások

A bíróságok számára a hazai jogforrásokon túl „tanácsot” adhatnak az uniós, ill. a nemzetközi szervezetek aktusai, egyezményei.

Magyarország 2004 óta az Európai Unió tagja, így kötelessége a jogharmonizáció. Az Unió jogforrásait legalább annyira be kell tartani, mint a hazai jogalkotó aktusait. A gyermek- és ifjúságvédelem az Unió támogató-kiegészítő-összehangoló hatáskörébe tartozik. Ez egyrészt azt jelenti, hogy az uniós szervek aktusai nem vonják el a tagállamok hatáskörét az adott területen, másrészt nem eredményezhetnek a tagállamok között jogharmonizációt. Mindez azonban nem jelenti azt, hogy figyelmen kívül kellene ezeket hagyni, de a fenti két korlátozás megszabja a határokat.¹⁰⁴

Elsősorban az Európa Tanács és az ENSZ egyezményei és aktusai foglalkoznak a fiatal elkövetők védelmével, büntethetőségük megállapításával, a büntetéskiszabással, a végrehajtás körülményeivel. Ezek közül az egyik legtöbbet emlegetett a „Pekingi Szabályok”¹⁰⁵, amely a fiatalkorúak igazságszolgáltatásával kapcsolatos minimális szabályokat fekteti le.

Alapelvei:

- a fiatalt jogi védelem illeti meg;
- ha elzárásukra kerül sor, a felnőttektől el kell különíteni;
- szabadságvesztést csak a legsúlyosabb esetekben lehet kiszabni.

Ezek a források is segíthetik a büntetéskiszabást.¹⁰⁶

2. A hazai gyakorlat

2.1. A vizsgálat körülményei

A bíróságok évente 200-300 alkalommal szabnak ki javítóintézeti nevelést. Az ítélkezési gyakorlat elemzéséhez 50 olyan ítéletet néztem át, amely fiatalkorúakra intézeti nevelést rendelt el. Az egész ország területén, az elmúlt több mint tíz évből, első-, másod- és harmadfokon vizsgáltam az ügyeket. A következő kérdésekre kerestem a választ: milyen körülmények alapján dönt úgy a bíróság, hogy javítóintézeti nevelést szab ki, ill. ennek

¹⁰⁴ VÁRNAY Ernő- PAPP Mónika: *Az Európai Unió joga*, Complex Kiadó, Budapest, 2010. 186. o.

¹⁰⁵ A fiatalkorúak igazságszolgáltatásában alkalmazandó általános minimumkövetelményekről szóló 1985.

november 29-én kelt 40/33-as ENSZ közgyűlési határozat

¹⁰⁶ Lásd még: az ENSZ szabadságuktól megfosztott fiatalkorúak védelméről szóló szabályai (Havannai Szabályok, 1990), a fiatalkori bűnözés megelőzésére vonatkozó irányelvek (Riyadi Irányelvek, 1990), az ENSZ Gyermek Jogairól szóló 1989. évi Egyezménye, az Európa Tanács R (2003) 20. számú ajánlása a fiatalkorú bűnelkövetőkre vonatkozó igazságszolgáltatási rendszerről.

időtartamát, hogy állapítja meg? Az elemzés során a következő szempontokat vettem figyelembe: az elkövetett bűncselekmények típusát, súlyát, számát, a fiatal büntetett volt-e vagy sem és személyi körülményeit.

<u>A magyar ítélkezési gyakorlat vizsgálata</u>	
A vizsgálat célja	A vizsgált körülmények
a magyar bíróságok milyen körülmények között szabnak ki intézeti nevelést, ill.	az elkövetett bűncselekmények típusa, száma/rendbelisége, súlya,
mennyi időre rendelik el?	az elkövető személyi körülményei
	visszaeső-e az elkövető?

1. számú táblázat

2.2. A vizsgálat következtetései

1. Az elkövetett bűncselekmények:

A számos bírósági határozat vizsgálata után a következő következtetéseket vontam le.

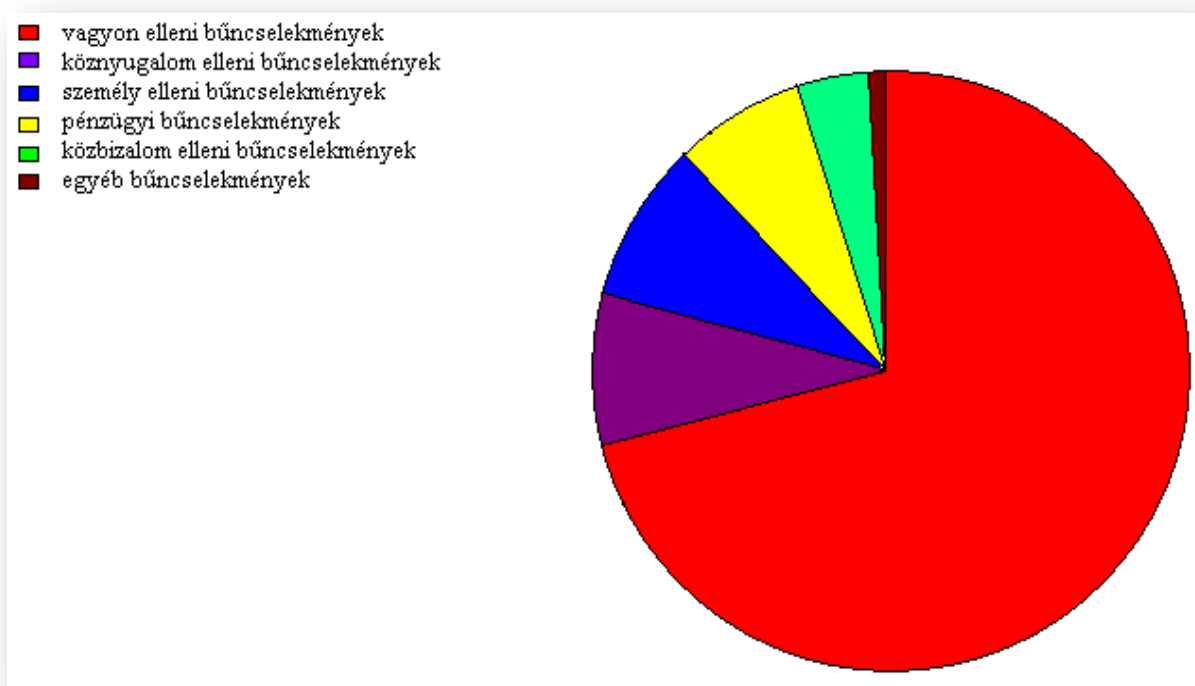
Az elkövetők 60-70%-ban vagyon elleni bűncselekményeket követtek el. Ezek közé elsősorban a lopás és a rablás tartozik, de előfordul a dolog elleni erőszak, a rongálás, a jármű önkényes elvétele vagy az orgazdaság is. Rablás esetén a legtöbb esetben csoportos rablással és a rablás elkövetésében társtetteskénti közreműködéssel találkoztam. Az ítéletek vizsgálata során egyetlen alkalommal találtam olyan ítéletet, amelyben egyedül voltak felelősségre egy fiatalot. Legalább 3-4 vádlottról tanúskodnak a határozatok. Ezek mindenképp arra utalnak, hogy a fiatalok csoportokban összeverődve követik el ezeket a bűncselekményeket, ami, fokozottan veszélyes a társadalomra.

Kb. 10-10%-ban köznyugalom elleni és személy elleni bűncselekményeket követnek el a fiatalkorúak. A köznyugalom elleni bűncselekmények közül elsősorban a garázdaság tartozik ide. A személy elleni bűncselekmények sora vegyes képet mutat. Előfordult könnyű és súlyos testi sértés, magánlaksértés, személyi szabadság megsértése, erőszakos közösülés. A rablás gyakori kísérője volt a testi sértés, míg a lopásé a rongálás és a garázdaság. Ebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a rablás elkövetői hajlamosabbak az erőszakos, agresszív viselkedésre, hiszen maga a rablás is erőszakos bűncselekmény.

Kb. 6%-ban pénzügyi bűncselekményeket követtek el a fiatalok. Ezek közül a leggyakoribb a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés volt.

Kb. 3%-ban közbizalom elleni bűncselekmények elkövetése a jellemző, mint pl. a közokirattal visszaélés vagy visszaélés okirattal. A maradék 1% közé az egyéb bűncselekmények tartoznak. Ilyenek pl. a közlekedési bűncselekmények.

A javítóintézeti nevelés kiszabása esetén elkövetett bűncselekmények aránya:

1. számú ábra

Jellemző, hogy az elkövetőket általában nem egy-két bűncselekmény miatt vonják felelősségre, hanem átlagosan 3-5, esetleg több miatt, ill. rendkívül nagy a rendbeliség száma is. Ezek a számok egyrészt nagyon magasak, másrészt nagyobb esély van a visszaesésre. Így ezeknél a bűncselekményeknél, különösen, ha nagyszámú elkövetésre került sor, indokoltnak találják a bíróságok az intézeti elhelyezést.

2. Büntetett előélet:

A következő szempont az volt, hogy a fiatal büntetett előéletű volt-e, amikor kiszabták intézeti nevelését. 50%-ban büntetett előéletűek, míg 50%-ban büntetlenek voltak az

elkövetők a büntetéskiszabáskor. Ha voltak már büntetve, akkor szinte minden alkalommal próbára bocsátást rendelt el a bíróság, kisebb részt pénzbüntetést vagy megrovást. A legtöbb esetben próbaidő alatt követtek el ismét bűncselekményt. A Btk. deklarálja, hogy ha a próbaidő alatt a fiatalkorú a magatartási szabályokat megszegi vagy bűncselekményt követ el, akkor javítóintézeti nevelést vagy más büntetést kell elrendelni. Ilyenkor a bíróság a próbára bocsátást elrendelő ítéletet hatályon kívül helyezi, és halmazati büntetésként szabja ki valamelyik szankciót. Tehát a büntetett előélet esetén a bíróságok az intézeti nevelés elrendelését általában szükségesnek tartják, de ez függ az előzőleg kiszabott büntetéstől is.

3. Személyi körülmények:

Mindenképp, de fiatalkorúnál fokozottan vizsgálni kell az elkövető személyi körülményeit. Javítóintézeti nevelés elrendelésénél már csak azért is, mert a törvény szerint különösen akkor indokolt az intézeti nevelés kiszabása, ha a fiatalot kiemelni szükséges eddigi rossz környezetéből. Az ítéletek vizsgálata során kiderült, hogy szinte kivétel nélkül aluliskolázottak az elkövetők. Jellemző az általános iskola elvégzése, de gyakori, hogy még a 6. osztály ismereteit sem sikerült elsajátítani. Szakképesítése nagyon keveseknek van, továbbtanulási szándékuk pedig egyáltalán nincs. Többségüknek állandó munkahelye sincs, alkalmi munkákból vagy a bűncselekményekből tartják fenn magukat. Jellemző, hogy a család működésében is valamilyen zavar van: szülő(k) halála, valamely családtag alkoholista életmódot folytat, szülők válása.

4. Az elkövetett bűncselekmények száma és súlya:

Az intézkedés időtartamának meghatározása terén a gyakorlat elég vegyes képet mutat. A Btk. szerint egy évtől három évig terjedhet a büntetés. Az a jellemző, hogy a bíróságok inkább a minimum, mint a maximum felé húzódnak. A legtöbb esetben 1-2 év intézeti nevelést rendelnek el, akkor is, ha az elkövető már állt bíróság előtt. 2-3 éves büntetést akkor szabnak ki elsősorban, ha egységes intézkedést kell elrendelniük. Előfordult viszont, hogy a fiatal nem állt még bíróság előtt, mégis 3 évet kapott, és nagyon sok esetben az elkövető már volt büntetve, és csak 1 évet kellett töltenie az intézetben. Tehát ennek idejét inkább a bűncselekmény súlya és száma befolyásolhatja.

Tehát abban, hogy a bíróság az intézeti nevelés, mint büntetés mellett döntsön a következők befolyásolhatják: bűncselekmények típusa, büntetett előélet, személyi körülmények. Az időtartamot pedig a bűncselekmény súlya és száma:

Végső következtetések	
A szankció megválasztását befolyásoló tényezők	A szankció időtartamának meghatározását befolyásoló tényezők
a bűncselekmények típusa	az elkövetett bűncselekmények száma, ill.
az elkövető személyi körülményei	súly
az elkövető büntettet előélete	

2. számú táblázat

2.3. Összegzés

Elmondható, hogy a javítóintézetbe utalt gyermekek nagy része hátrányos helyzetű, iskolázatlan és családja gondokkal küzd. Ezekben az esetekben a bíróság helyesen dönt a fiatal kiemelése mellett addigi környezetéből. Ezzel ugyanis esélyt ad arra, hogy a fiatal a javulás útjára lépjen. A legtöbb fiatal előtt nincs megfelelő szülői példa a családban, amelyet a magáévá tudna tenni, és mennyivel egyszerűbb lopni, mint tanulni vagy megdolgozni valamiért. Az intézetekben egy ilyen példaállítással próbálják a fiatal szemléletét, életfelfogását megváltoztatni. Néha sikerrel, többségben sajnos a nélkül.

Befejezés

A fiatalkorúak büntetőjogának területe rendkívül összetett és kényes kérdés is. Gyerekekről van szó, akik egyrészt a jövő nemzedékei, másrészt egy sérülékeny csoport. A téma nemcsak büntetőjogi vagy végrehajtásjogi kérdés, de szociológiai, pedagógiai, kriminológiai, gyermek- és ifjúságvédelmi, egyszerűen komplex, bonyolult terület.

Mi lenne a helyes fellépés a fiatal elkövetőkkel szemben, közel kétszáz éve keresik a választ. Sok ország és kor példáját láttuk, milyen megoldásokkal próbálják megállítani a bűnelkövetést. Különböző államok és korok más- és másra helyezik a hangsúlyt, pl. a bűncselekmény elkövetése mögött meghúzódó okok feltárására, visszaesés megakadályozására, reszocializációra vagy rehabilitációra. Minden ország nagyon fontosnak tartja az oktatást, a szakképzést és a munkavégzést, amelyek a társadalomba való visszavezetés alappillérei, és meglehetősen helyes álláspontok is. A legtöbb elítélt ugyanis alacsonyán iskolázott, a társadalom periferiáján érzi magát, és elmondása szerint a társadalom nem is vár el tőle mást, mint bűncselekmények elkövetését. Ezt a felfogást kell megváltoztatni, sokszor nagyon rövid idő alatt. Ehhez szükséges az iskolai felzárkóztatás és a munkára nevelés. Az országok bármilyen módszert is választanak, a lényeg, hogy az intézeteknek mindenképp a nevelést kell szolgálniuk. A cél a fiatalok szemléletének átformálása, elsősorban példamutatással, hiszen a legtöbb esetben 12-18 év közötti fiatalkorúakról van szó, akik személyisége, felfogása még sikerrel alakítható, formálható helyes irányba.

Magyarországon mi lenne a jó megoldás? Mondhatnám, hogy több nem-szabadságelvonó büntetést kellene bevezetni, a fiatalokat védjük a börtönártalmaktól, a legvégső esetben szabjunk ki szabadságvesztést vagy, hogy vegyük át más államok pl. a hollandok vagy britek rendszerét. Én azonban máshol látom a problémát Magyarországon a fiatalkorú elkövetőkkel szemben való fellépés terén. Véleményem szerint elsősorban olyan alaplépéseket kellene megtenni, mint pl. nagyobb hangsúly fektetése a megelőzésre, hogy a bűncselekményeket lehetőleg el se kövessék a fiatalok. Ennek érdekében elsősorban a szociális és gyermekvédelmi szervezetek és hatóságok nagyobb szerepvállalását szorgalmaznám. Részt vehetnének a megelőzésben, az első büntetéseket helyes irányba terelésében, ha már sor kerül büntetés kiszabására, akkor az utógondozásban. Eredményesek lehetnének a különböző diverziós megoldások is, ugyanakkor a fokozatosság elvét kell

érvényesíteni. A fiatal ne ússza meg mindig a felelősségre vonást az elterelés megoldásai miatt, de nem feltétlenül szükséges azonnal bezárnunk sem.

Fontos lenne közelebb hozni a bűnüldöző szerveket és a gyermekvédelmi, ill. szociális szervezeteket. Nagyobb összhangra és együttműködésre lenne szükség közöttük a hatékonyabb fellépés érdekében. Ma ugyanis Magyarországon csak egymásra mutogatást láthatunk, ahelyett, hogy kölcsönös programokkal segítenék egymás munkáját. A javítóintézetek csupán ma Magyarországon, amelyek találkozási pontként szolgálnak e két pólus számára, hiszen ezek az intézmények formailag a büntetés-végrehajtási intézetekhez hasonlóan működnek, míg a belső működésük alapja az oktatás, a nevelés, tehát a pedagógia, a szociológia.

A megelőzés szintén nagyon fontos lenne. Különböző programok, rendezvények szervezésével csökkenhetne a bűncselekmények száma, de ma sajnos ilyen programok vagy egyáltalán nem indulnak, vagy az iskolák komoly pénzeket fizetnek értük. Ráadásul, ha ilyen rendezvények megrendezésére sor is kerül, ezek nem központi szervek, hanem általában önkéntes szervezetek kezdeményezései. Ez természetesen nemcsak a központi szervek hibája, hanem egyszerűen forráshiányra vezethető vissza. Ha talán a megelőző programok által a fiatalok megértenék, miért nem érdemes belekerülni a bűnözés világába, és hogyan kerülhetik el mindezt, talán többen meggondolnák cselekményeiket, és eszükbe jutna azok következményei is.

Nem utolsó sorban nagy szerepe van a szülőknek is, hiszen a gyermekeket egyrészt tettükért való felelősségvállalásra kell nevelni, másrészt a szülők odafigyelése a fiatal baráti körére, szabadidős tevékenységeire, szintén sokszor a megelőzést szolgálná, és senkinek nem kerülne egy „fillérjébe” se.

Mindez, ha megvalósulna, talán javítóintézetekre se lenne szükség, de ez természetesen csak utópia. A javítóintézetek fenntartása sajnos szükséges, viszont nem háríthatunk ezekre az intézményekre minden fiatalokkal kapcsolatos feladatot és felelősséget. Ezen a területen társadalmi munkamegosztásra van szükség.

Irodalomjegyzék

1. Antopoulos, G. A. és Winterdyk, J. A

The British 1998 Crime and Disorder Act: A „Restorative” Response to Youth Offending, European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, 11./2003.

2. Csordás Sándor

Nemzetközi kapcsolatok. A büntetés-végrehajtás tanulmányozása Németországban, Börtönügyi Szemle 4./2001.

3. Davola József

A francia büntetés-végrehajtási rendszer bemutatása (1. rész), Börtönügyi Szemle, 2./2006.

4. Fayer László

Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye, I. rész, Budapest, 1896.

5. Finkey Ferenc

A fiatakorúak büntetőjoga Észak-Amerikában, Athenaeum, Budapest, 1943.

6. Frech Ágnes

A fiatakorúak bűnelkövetési tendenciái (...), Család, Gyermekek, Ifjúság, 1./2000.

7. Hegedűs Judit

Fiatakorú bűnelkövetők gyermekkoruk és a javítóintézetben töltött éveik pedagógiai vizsgálata, Budapest, 2007.

8. Kabódi Csaba-Lőrincz József-Mezey Barna

Büntetéstan alapfogalmak, Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005.

9. Kapa-Czenczer Orsolya

Fiatakorúak reszocializációs nevelése a szabadságvesztés büntetés alatt, Budapest, 2008.

10. Kéthely Sándor

Az 1843. évi magyar büntetőjogi javaslat szerepe a magyar börtönügyben, Magyar Jövő Nyomdaüzem és Lapkiadó Vállalat, Miskolc, 1925.

11. Krizsán József

Az EQUIP módszer, Börtönügyi Szemle, 1./2006.

12. Lévai Miklós

A fiatakorú bűnelkövetőkkel szemben kiszabható büntető szankciók reformja, Magyar Jog, 6./1994.

13.Lőrincz József

A „nevelés-gondolat” a XX. századi hazai börtönügyben- jogászai szemmel, Börtönügyi Szemle, 3./2006.

14.Lőrincz József

A fiatalok büntetés-végrehajtása a XX. század első felében, Börtönügyi Szemle, 2./2002.

15.Mezey Barna

Magyar jogtörténet, Osiris Kiadó, Budapest, 2007.

16.Mezey Barna

Millenniumi visszatekintés. A magyar büntetés-végrehajtás történetének modernizációs csomópontjai, Börtönügyi Szemle, 4./2000.

17.Mezey Barna

Régi idők tomlói, Rubicon-Könyvek, Budapest, 2010.

18.Módos Tamás

Büntetés-végrehajtási nevelés, Rejtjel Kiadó, Budapest, 1998.

19.Nagy Ferenc

A magyar büntetőjog általános része, HVG-ORAC, Budapest, 2010.

20.Ruzsonyi Péter

Európai börtönnevelési irányzatok, Börtönügyi Szemle, 4./2003.

21.Szabó Miklós Balázs

A fiatalok büntetőjogának története Magyarországon, Debrecen, 2002.

22.Várnay Ernő-Papp Mónika

Az Európai Unió joga, Complex Kiadó, Budapest, 2010.

23.Vókó György

A bűnözés újabb kihívásai és az ellenük való küzdelem Svédországban, Börtönügyi Szemle, 2./2008.

24.Vókó György

Fiatalkorúak büntetése a jogszabályok tükrében, Börtönügyi Szemle, 3./2001.

25.Vókó György

Magyar büntetés-végrehajtási jog, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2009.

Jogforrások

1. 1840. évi V. törvénycikk
2. 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekéről és vétségekről
3. 1908. évi XXXVI. törvénycikk a büntetőtörvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról
4. 1913. évi törvénycikk a fiatalkorúak bíróságáról
5. Forradalmi Kormányzótanács LXXII. számú rendelete
6. 1947. évi XXIX. törvény a fiatalkorúak budapesti törvényszékéről
7. 1950. évi II. törvény a büntetőtörvénykönyv általános részéről
8. 1951. évi 34. számú törvényerejű rendelet a fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogi és büntető eljárási rendelkezésekről
9. 1954. évi 23. számú törvényerejű rendelet a fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogi rendelkezések módosításáról
10. 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről
11. 1993. évi XVII. törvény a büntető jogszabályok módosításáról
12. 1995. évi XLI. törvény a büntető jogszabályok módosításáról
13. 1979. évi 11. tvr. a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról
14. 30/1997. (X. 11.) NM rendelet a javítóintézetek rendtartásáról
15. 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről
16. 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről
17. 56/2007. BK vélemény
18. 60/2007. BK vélemény
19. A fiatalkorúak igazságszolgáltatásában alkalmazandó általános minimumkövetelményekről szóló 1985. november 29-én kelt 40/33-as ENSZ közgyűlési határozat („Pekingi Szabályok”)
20. Jugendgerichtsgesetz
21. Ordonnance n° 45-174 du 2 février 1945 relative à l'enfance délinquante
22. T/6958 számú törvényjavaslat

Bíróági határozatok¹⁰⁷

1. 1.Fk.392/2005/9. számú határozat
2. 1.Fk.915/2009/25. számú határozat
3. 1.Fkf.767/2000/4. számú határozat
4. 1.Fkf.114/2009/9. számú határozat
5. 10.Bk.449/2005/1. számú határozat
6. 10.Fk.444/2005/3. számú határozat
7. 10.Fk.56/2005/2. számú határozat
8. 10.Fk.1454/2008/8. számú határozat
9. 12. Fk.30364/2002/22. számú határozat
10. 14.Fk.225/2009/21. számú határozat
11. 19. Fk.30.521/2001/45. számú határozat
12. 19.B.111/2008. számú határozat
13. 19.B.127/2009/28. számú határozat
14. 19.Fk.626/2008/68. számú határozat
15. 2.Fk.852/2003/55. számú határozat
16. 20.Fk.30597/2000/23. számú határozat
17. 20.Fk.25404/2007/14. számú határozat
18. 21.Fk.771/2004/2. számú határozat
19. 22.Fk.28/2009/14. számú határozat
20. 3.Fk.1204/2007/44. számú határozat
21. 3.Fk.25.494/2008/10. számú határozat
22. 3.Fk.259/2008/19.számú határozat
23. 3.Fk.717/2008/27. számú határozat
24. 3.Fkf.1726/2009/3. számú határozat
25. 3.Fk.1574/2001/3. számú határozat
26. 3.Fk.785/2007/32. számú határozat
27. 3.Fk.216/2008/5. számú határozat
28. 3.Bk.345/2008/4. számú határozat
29. 31.Fkf.7656/2009/5. számú határozat
30. 4.Fk.30.316/2007/10. számú határozat

¹⁰⁷ Forrás: <http://www.birosag.hu/engine.aspx?page=anonim> (utolsó letöltések: 2012. nov. 3.)

- 31. 5.Fkhar.322/2009/ 7. számú határozat
- 32. 5.Fkhar.1/2010/12. számú határozat
- 33. 5.Fk.30.351/2003/20. számú határozat
- 34. 5.Fk.329/2009/35. számú határozat
- 35. 7.Fk.29.865/2008/43. számú határozat
- 36. 7.Fk.30.279/2006/32. számú határozat
- 37. 8.B.1654/2002. számú határozat
- 38. 8.Fk.194/1998/10. számú határozat
- 39. 8.Fk.2164/1998/20. számú határozat
- 40. 8.Fk.1010/2008/30. számú határozat
- 41. 8.Fk.170/2009/29. számú határozat
- 42. 8.Fk.969/2009/2. számú határozat
- 43. 8.Fk.455/1999/2. számú határozat
- 44. Bk.292/2006/2. számú határozat
- 45. Fk.143/2006/17. számú határozat
- 46. Fk.328/2009/12. számú határozat
- 47. Fk.597/2004/44. számú határozat
- 48. Fk.717/2006/3. számú határozat
- 49. Fkf.49/2010/3. számú határozat
- 50. Fkf.315/2010/23. számú határozat

Felhasznált internetes oldalak

- 1. <http://www.aszod-afi.hu/intezettortenet.html> (utolsó lekérdezés: 2012. május 5.)
- 2. <http://www.kormany.hu/hu/kozigazgatasi-es-igazsagugyi-miniszterium/igazsagugyert-felelos-allamtitkarsag/hirek/elindul-az-uj-bunteto-torvenykonvy-tarsadalmi-egyeztetese/> Háttéranyagok (utolsó lekérdezés: 2012. március 23.)
- 3. http://www.schools.bedfordshire.gov.uk/gaol/background/types_of_prisoner.htm (utolsó lekérdezés: 2012. júl. 3.)
- 4. <http://www.nationalarchives.gov.uk/education/britain1906to1918/g2/background.htm> (utolsó lekérdezés: 2012. júl. 3.)

5. <http://www.justice.gov.uk/about/yjb> (utolsó lekérdezés: 2012. júl. 3.)
6. <http://www.justice.gov.uk/youth-justice/accommodation/the-role-of-yots>(utolsó lekérdezés: 2012. júl. 3.)
7. <http://www.tameside.gov.uk/communitysafety/abc> (utolsó lekérdezés: 2012. júl. 3.)
8. <http://www.antisocialbehaviour.org.uk/asbo/index.php> (utolsó lekérdezés: 2012. júl. 3.)
9. <http://www.justice.gov.uk/youth-justice/prevention/anti-social-behaviour/individual-support-orders> (utolsó lekérdezés: 2012. júl. 3.)
10. <http://www.justice.gov.uk/youth-justice/courts-and-orders/disposals/child-safety-order> (utolsó lekérdezés 2012. júl. 3.)
11. <http://www.newham.gov.uk/healthandsocialcare/youngoffenders/issp.htm>(utolsó lekérdezés: 2012. júl. 6.)
12. http://www.direct.gov.uk/en/YoungPeople/CrimeAndJustice/CrimeAndTheLaw/DG_10027708 (utolsó lekérdezés: 2012. júl. 6.)
13. <http://www.justice.gov.uk/youth-justice/education-and-employment/custodial-education>(utolsó lekérdezés: 2012. júl. 6.)
14. <http://www.justice.gov.uk/youth-justice/education-and-employment> (utolsó lekérdezés: 2012. júl. 6.)
15. http://www.yjb.gov.uk/publications/Resources/Downloads/Cross_national_final.pdf (utolsó lekérdezés: 2012. szept. 10.)
16. <http://www.government.nl/issues/jurisprudence-and-legal-system-in-the-netherlands/the-dutch-court-system>(utolsó lekérdezés: 2012. szept. 10.)
17. <http://www.parliament.uk/Templates/BriefingPapers/Pages/BPPdfDownload.aspx?bp-id=SN05278>(utolsó lekérdezés: 2012. szept. 10.)
18. <http://www.stat-inst.se/om-webbplatsen/other-lanuaes/the-swedish-national-board-of-institutional-care/secure-youth-care/>(utolsó lekérdezés: 2012. október 28.)
19. <http://www.stat-inst.se/om-webbplatsen/other-lanuaes/the-swedish-national-board-of-institutional-care/special-residential-homes-for-young-people/>(utolsó lekérdezés: 2012. október 28.)

- 20.** http://www.nomos-shop.de/_assets/downloads/9783832947019_lese01.pdf(utolsó lekérdezés: 2012. szept. 11.)
- 21.** <http://www.jugendstrafrecht.de/> (utolsó lekérdezés: 2012. szept. 11.)
- 22.** <http://voices.yahoo.com/a-comparison-criminal-justice-systems-1333639.html> (utolsó lekérdezés: 2012. október 30.)
- 23.** www.justice.gouv.fr/justice-des-mineurs-10042/ (utolsó lekérdezés: 2012. nov. 3.)